

Хмельницький національний університет
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра слов'янської філології

Галузь знань 03 Гуманітарні науки

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація 035.033 Слов'янські мови і літератури (переклад включно),
перша – польська

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Магістр

**РОЗВИТОК ПОЛЬСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА
В КІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.**

КвРФППм.023074.01.04.00

здобувачки освіти ІІ курсу групи ФППм-23-1 Ольги КОМАРИЦЬКОЇ

Підпис, дата

Керівник

Наталія ТОРЧИНСЬКА
канд. філол. наук, доцент

До захисту допускаю:

Завкафедри слов'янської філології

Наталія ТОРЧИНСЬКА
канд. філол. наук, доцент

Хмельницький, 2024

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет	гуманітарно-педагогічний
Кафедра	слов'янської філології
Освітній рівень	магістр
Галузь знань	03 Гуманітарні науки
Спеціальність	035 Філологія
Спеціалізація	Слов'янські мови і літератури (переклад включно), перша – польська
Освітня програма	освітньо-професійна

„ЗАТВЕРДЖУЮ”

Завідувач кафедри слов'янської філології

 (Неля ПОДЛІЄВСЬКА)

17 жовтня 2023 року

ЗАВДАННЯ на кваліфікаційну роботу

КОМАРИЦЬКОЇ ОЛЬГИ ІВАНІВНИ

1. Тема роботи «Польське мовознавство в кінці ХХ – на початку ХХІ ст.»,

затверджена на засіданні кафедри слов'янської філології 16 червня 2023 року, протокол № 12.

2. Термін подачі студентом завершеної роботи – грудень 2024 року.

3. Вихідні дані роботи

Незважаючи на значну кількість польськомовних джерел, присвячених польському мовознавству, ми не маємо певної українськомовної узагальнювальної праці, де було б описано та проаналізовано наукові роботи, статті, словники, граматики, підручники присвячені розвитку польської лінгвістики в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. Ці та низка інших аспектів і зумовлюють **актуальність** теми кваліфікаційної роботи.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік підлеглих розробці питань)

- окреслити передумови становлення польського мовознавства як науки;
- проаналізувати розвиток сучасної польської мови;
- схарактеризувати основні лінгвістичні праці в кінці ХХ – на початку ХХІ століть.
- узагальнити новітні тенденції, що виникають у польській лінгвістиці в кінці ХХ та на початку ХХІ століть.

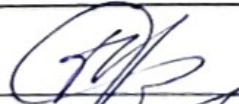
5. Графічного матеріалу немає.

6. Консультанти по роботі із вказівкою розділів, які їх стосуються			
Ро зділ	Консультант	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання отримав
	НЕМАС		

7. Дата видачі завдання – 17 жовтня 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН			
№ п. п.	Найменування етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	При міт ка
1.	Обрання теми кваліфікаційної роботи	Вересень 2023 року	
2.	Опрацювання наукової літератури з теми дослідження	Вересень 2023 року	
3.	Збирання матеріалу, його первинна наукова інтерпретація	Вересень – листопад 2023 року	
4.	Написання першого розділу кваліфікаційної роботи	Березень 2024 – травень 2024 року	
5.	Апробування результатів дослідження шляхом здійснення публікації у збірнику наукових праць та участі у конференціях	Березень, квітень, вересень 2024 року	
6.	Написання другого розділу кваліфікаційної роботи	Червень – липень 2024 року	
7.	Написання третього розділу кваліфікаційної роботи	Серпень – вересень 2024 року	
8.	Написання «чорнового варіанту» кваліфікаційної роботи	Листопад 2024 року	
9.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	Грудень 2024 року	
10.	Остаточне завершення кваліфікаційної роботи	Грудень 2024 року	
11.	Подача кваліфікаційної роботи на кафедру і її захист	Грудень 2024 року	

Здобувач освіти

Ольга КОМАРИЦЬКА

Керівник роботи

Наталія ТОРЧИНСЬКА

Анотація

Тема роботи: *«Польське мовознавство в кінці XX – на початку XXI століття»*

Автор – Комарицька О.І.

Науковий керівник – Торчинська Н. М.

Обсяг магістерської роботи – 74 сторінки основного тексту

Ключові слова: *історія польського мовознавства, сучасна лінгвістика, словники, польська лексикографія, методи і технології в лінгвістиці, корпусні дослідження, етнолінгвістика, когнітивна лінгвістика.*

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню розвитку польського мовознавства в кінці XX – на початку XXI століття шляхом аналізу лінгвістичних праць, словників. Тому існує потреба схарактеризувати основні напрямки, тенденції та досягнення у цій галузі.

Мета кваліфікаційної роботи – дослідити розвиток польського мовознавства та проаналізувати основні лексикографічні праці, створені в Польщі в кінці XX – на початку XXI століття. Це дослідження дозволяє зрозуміти, як змінювалися підходи до складання словників, які нові методи та технології застосовувалися, і як сучасні суспільно-культурні трансформації вплинули на польське мовознавство.

Кінець XX – початок XXI століття репрезентоване різноманітними працями з польської граматики, словниками, шкільними підручниками, автори яких торкалися питань лексикографії, орфографії, морфології, синтаксису та стилістики польської мови. В цей період було видано багато важливих праць, які вплинули на подальший розвиток польського мовознавства. Тому дослідження цього періоду є надзвичайно важливим для розуміння сучасного стану та еволюції польської мови.

Автор _____

підпис автора і дата подання роботи до захисту

ЗМІСТ

Список скорочень.....	6
Вступ.....	7
1. Розвиток польського мовознавства в кінці ХХ – на початку ХХІ століття.....	11
1. 1. Історія польської мови сьогодні: можливості та завдання в галузі досліджень з історії польського мовознавства.....	11
1. 2. Впливи європейської лінгвістики на польське мовознавство.....	22
2. Польська лексикографія кінця ХХ початку ХХІ століття.....	28
2.1. Словники сучасної польської мови.....	28
2.1.1. Wielki słownik języka polskiego, (під ред.П. Жмігородського).....	29
2.1.2. Uniwersalny słownik języka polskiego, (під ред. С.Дубіша).....	31
2.1.3 «Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny» Г. Згулкової.....	35
2.1.4. «Słownik współczesnego języka polskiego» Б. Дуная.....	38
2.2. Загальні словники польської мови.....	41
2.2.1. Słownik języka polskiego» В. Дорошевського.....	41
2.2.2. Słownik języka polskiego» М. Шимчака.....	44
2.2.3. Inny słownik języka polskiego, (під ред. М. Банько).....	48
2.2.4. Wielki słownik etymologiczno-historyczny języka polskiego К. Длугош- Курчабової.....	50
2.2.5. Etymologiczny słownik języka polskiego, А. Баньковського.....	54
3. Сучасні напрями польського мовознавства. Міждисциплінарні дослідження.....	58
Висновки.....	68
Перелік джерел посилання.....	70

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

- Skarł – Karłowicz J. Słownik gwar polskich. Warszawa 1900–1911. T.1-VI.
- SW – Słownik języka polskiego. Red. Karłowicz J., Kryński A., Niedźwiedzki W. Warszawa, 1900–1927. T.1-VIII.
- SEBr – Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków, 1927. 805 s.
- SSNO – Słownik staropolskich nazw osobowych. Red. Taszycki W., Wrocław, 1965–1987. T.I–VII.
- SStp – Słownik staropolski. Red. Urbańczyk S. Kraków, 1953–2002. T. I–XI.
- SPXVI – Słownik polszczyzny XVI w. T. I–IV. ed. komitet redakcyjny, t. V–XXXIII red. M. R. Mayenowa. Wrocław–Warszawa–Kraków, 1966–2009. T. I–IV
- SJPXVII/1: Słownik języka polskiego XVII i 1. połowy XVIII wieku. T. I red. M. Karpluk i in., Kraków 1999.
- SJPD – Słownik języka polskiego, red. W. Doroszewski. Warszawa, 1965– 1969. T. I–XI.
- Szag – Mały słownik zaginionej polszczyzny. Red. Wysocka F., oprac. Deptuchowa E., Frodyma M., Szelachowska-Winiarzowa L, Wysocka F. Kraków, 2003. 397 s.
- Srecz – Reczek S. Podręczny słownik dawnej polszczyzny. Wrocław–Warszawa–Kraków, 1968. 933 s.
- SL – Linde S. Słownik języka polskiego. Wyd. 2: Lwów, 1854–1860. T. 1-6.
- PotDzieła – Potocki W., Dzieła. T. I–III, oprac. L. Kukulski. Warszawa, 1987. 700 s.
- SPKoch – Słownik polszczyzny Jana Kochanowskiego. Red. Kucała M. Kraków, 1994–2008. T. I–V.
- SJJChP – Słownik języka Jana Chryzostoma Paska. Red. Koneczna H., Doroszewski W. Wrocław, 1965–1973. T. 1-2.
- SJAM – Słownik języka Adama Mickiewicza. Red Górski K., Hrabec S. Wrocław, 1962—1983. T 1- XI.

ВСТУП

Кожна мова є надбанням певного народу. У ній зафіксовано історичний досвід попередніх поколінь, неповторний менталітет етносу, його духовні надбання. мова – важливий державотворчий чинник, засіб консолідації народу

Конкретне мовознавство вивчає окрему мову, групу споріднених мов або сім'ю мов; подає фактичний матеріал для теоретичних узагальнень.

Польське мовознавство «протягом ХХ століття розвивалося в «сприятливому» науковому кліматі. ХХ сторіччя було виразно мовознавчим і лінгвоцентричним, що знайшло відображення у формуванні мовознавства як окремої наукової дисципліни. У сфері польської лінгвістики прикладна лінгвістика вийшла на передній план у більшому масштабі лише в останні 30 років ХХ століття, використовуючи, серед іншого, моделі опису, запропоновані соціолінгвістикою, психолінгвістикою, прагмалінгвістикою та лінгвістичною теорією».

«Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття в Польщі відбуваються важливі політичні зміни. Постає завдання інтеграції та стандартизації загальної польської мови в умовах незалежної держави та опису реєстру варіантів польської мови в нових географічних, політичних і соціальних умовах. Через соціальну стратифікацію остання сфера досліджень була особливо зосереджена на діалектологічних дослідженнях, що було пов'язано зі створенням двох методологічних шкіл – краківської (діахронічної) та варшавської (синхронічної), які сформувавши пріоритети лінгвістичних досліджень обох методологій. Безперечно, саме в цей період польське мовознавство набуває міцної автономної позиції в межах польської філології, поряд із літературознавством та культурологією» [11].

Останнім часом (після 1990 р.) «польська лінгвістика розвивається в усіх галузях знання мови та в багатьох субдисциплінах, що можна пов'язувати зі стрімкими темпами змін у сучасній польській мові, зумовленими

політичними, ментальними та цивілізаційними проривами, які відбулися в 1990-х роках – на початку XXI століття».

За тридцятирічний період із 1990 по 2020 рр., стався справжній лексикографічний «вибух». Розроблено як загальні словники польської мови, так і спеціальні словники. Серед інших можна згадати такі видання: Halina Zgółkowa «Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny» [120], Bogusław Dunaj «Słownik współczesnego języka polskiego» [41], Mirosław Bańko «Inny słownik języka polskiego» [17], Stanisław Dubisz «Uniwersalny słownik języka polskiego» [35]. Крім того, 2018 року вийшов Великий словник польської мови PWN Станіслава Дубіша [42], а понад десять років у мережі онлайн видається «Великий словник польської мови ПАН» за редакцією Пьотра Жмігородського [123].

Незважаючи на значну кількість польськомовних джерел, присвячених вивченню польського мовознавства, в українській лінгвістиці відсутня узагальнена праця, де було б описано історію польського мовознавства, схарактеризовано лінгвістичні праці, словники, присвячені польському мовознавству кінця XX – початку XXI століття, що й зумовлює **актуальність** теми кваліфікаційної роботи.

Мета кваліфікаційної роботи – дослідити розвиток польського мовознавства кінця XX – початку XXI століття і проаналізувати основні лексикографічні польські праці цього періоду.

Поставлена мета передбачає реалізацію таких **завдань**:

- 1) окреслити передумови становлення польського мовознавства як науки;
- 2) проаналізувати розвиток сучасної польської мови;
- 3) схарактеризувати основні лінгвістичні праці кінця XX – початку XXI століть.
- 4) узагальнити новітні тенденції, що з'являються в польській лінгвістиці наприкінці XX – на початку XXI століть.

Об'єкт роботи – сучасне польське мовознавство в умовах незалежної

держави.

Предмет – лексикографічні праці, що характеризують динамічний розвиток польської лінгвістики наприкінці ХХ – початку ХХІ століть.

Методи дослідження. У роботі використано історико-генетичний і теоретичний аналіз результатів наукової діяльності, біографій науковців; синтез, зіставлення, порівняння, узагальнення, конкретизація матеріалів джерельної бази дослідження, описовий метод, прийоми порівняльного аналізу, методи контекстуального аналізу.

Наукова новизна кваліфікаційної роботи полягає в тому, що в ній зроблено спробу на основі польськомовних джерел описати розвиток польської мови та польського мовознавства в нових політичних та соціальних реаліях, проаналізувати праці найбільш відомих сучасних польських лінгвістів; визначити місце польського мовознавства у структурі славістики.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що на основі аналізу стану розвитку сучасного польського мовознавства визначено комунікаційні потреби користувачів мови, опрацьовані значні здобутки польської лінгвістики в межах загальної філологічної науки, окреслено проблему відсутності цілісного українськомовного доробку і запропоновано матеріал для відповідних теоретичних узагальнень.

Практичне значення роботи полягає в можливості використовувати результати дослідження при викладанні вступу до мовознавства, вступу до слов'янської філології, історії польської мови, історії польського мовознавства у закладах вищої освіти.

Апробація кваліфікаційної роботи. Основні положення кваліфікаційної роботи заслуховувалися на:

- II Міжнародній науково-практичній конференції «Міжкультурні комунікації в галузі освіти» (Хмельницький, 2024 р.);
- IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Теорія і практика професійної освіти: українська мова та українська література» (Умань, 2024);

– IV Міжнародній науково-практичній студентсько-учнівській конференції «Мовні виміри світу» (Житомир, 2024);

– II Подільських філологічних читаннях (Хмельницький, 2024 р.);

– Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Славістичні студії в сучасному філологічно-дидактичному просторі» (Хмельницький, 2024 р.)

та викладено у статтях:

– *«Станіслав Дубіш як видатний представник сучасного польського мовознавства»*, надрукованій у збірнику наукових праць «Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика» (Хмельницький, 2024, випуск 15)

та

– *«Основні напрями розвитку і завдання польського мовознавства в XXI столітті»*, надрукованій у збірнику наукових праць «Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика» (Хмельницький, 2024, випуск 16).

1. РОЗВИТОК ПОЛЬСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА В КІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

1. 1. Історія польської мови сьогодні: можливості та завдання в галузі досліджень з історії польського мовознавства

У ХХ – на початку ХХІ століття «лінгвістика переживала значні зміни і розширення свого предметного поля. Одним із важливих напрямків став пошук цілісної теорії, яка б пояснювала взаємозв'язок між мовою, культурою та мисленням. В основі таких досліджень лежать ідеї про те, що мова не лише відображає реальність, але й активно впливає на те, як люди сприймають і структурують світ» [2].

Дослідницькі можливості науковців в галузі історії польської мови наприкінці ХІХ і в перших десятиліттях ХХ століття, особливо на початку, були обмеженими. Багато лінгвістичних текстів були невідомі, а сучасних збірок давньої лексики не було. Бракувало наукових бібліотек. Завдання та можливості в історії польської мови переплітаються і обумовлюють одне одного. Вони фактично завжди були актуальними, відколи історія польської мови стала предметом наукових досліджень. Усі створені історико-лінгвістичні (або інші) праці були результатом існуючих можливостей і поставлених у них завдань [114].

Незважаючи на те, що на той час про мовне минуле було відомо відносно мало, у ще неіснуючій польській державності польська наука зуміла створити низку великих праць безперечної цінності й донині. Дослідники того часу виконували великі завдання, поставлені перед собою, про що ми дізнаємося на початку книги Яна Бодуена де Куртене «О древне-польском языке до XIV века» (1870) [22], яка відкриває історію наукового польського мовознавства. Мовним матеріалом для автора стали раніше опубліковані історичні джерела: він зібрав приблизно 5000 слів із 1049 латинських документів і 14 літописів. У червні 1873 р. на першому засіданні філологічного факультету Академії науки в Кракові була висунута ініціатива розробити старопольський словник. З

ініціативи професора Ягеллонського університету Люціана Малиновського почали описувати говірки окремих регіонів. У 1900–1911 рр. вийшов шеститомний «Словник польських говорів» Яна Карловича (SKarł) [16], потім у 1900–1927 рр. у восьми томах вражаючий «Słownik języka polskiego», tzw. warszawski (SW) [54]– найбільше зібрання польської лексики донині. Незабаром почали з'являтися синтети, засновані переважно на власних дослідженнях авторів; власне, книга Бодуена де Куртене вже має синтетичний характер. Наступна – «Історія польської мови» Антонія Каліни (Kalina A.) [51], [114].

Граматичні форми польської мови до кінця 18 століття (Kalina 1883) – перша історична граматика польської мови [51], далі такі праці: Історія польської мови Олександра Брюкнера (Brückner 1906) [27], Діалекти польської мови Казимира Нітша. (Nitsch 1915) [83], «Огляд старопольських мовних пам'яток до 1543 р.» Яна Лоша (Łoś 1915) [65], праця, яка, на думку Станіслава Боравського (Borawski 2000) [24], закриває філологічний і документальний період в історії польського мовознавства, потім колективна праця, що залишається вражаючим донині: двотомний збірник польської мови та її історії, включаючи інші мови в Польщі (Łoś та ін. 1915) [66] – загалом майже 1000 сторінок, «Gramatyka polska» Я. Лоша в трьох томах (Łoś 1922–1927) [64], «Граматика польської мови» п'яти авторів (Gramatyka 1923) [23]. Своєю наполегливою працею в галузі діалектології К. Нітш став основоположником наукових досліджень у цій галузі. Тоді було створено єдиний повний етимологічний словник польської мови О. Брюкнера (SEBr) [28].

Наступні науковці якнайповніше використали ці дослідження. 1924 р. вийшла невелика за обсягом книжка Вітольда Ташицького «Польські особисті імена» (Taszycki 1924) [105], а роком пізніше того ж автора «Найдавніші польські особисті імена» (Taszycki 1925) [104] – яка ознаменувала велику наукову роботу В. Ташицького в галузі ономастики, кульмінацією якої став «Словник старопольських особових імен» (SSNO) [106], розроблений і відредагований під його керівництвом.

Щодо сучасного стану, можна сказати, що замкнуті підсистеми польської мови, такі як фонологічна, морфологічна (флексивна) і синтаксична підсистеми, досліджені й описані від початку наукового польського мовознавства, історично добре відомі, і тут мало що можна додати (виняток становить синтаксична підсистема), можливо, деякі детальні факти [114].

Проте найбільші можливості та завдання наразі існують насамперед у дослідженні історії відкритих підсистем: історії польської лексики, фразеології та історичної стилістики. Це дають змогу чудові словники польської мови: *Słownik staropolski* (SStp) [109], *Słownik staropolskich nazw osobowych* (SSNO) [106], а також Словник польської мови XVI ст. (SPXVI) [96], Словник польської мови XVII першої половини XVIII ст. (SJPXVII/1) [55], Словник польської мови за редакцією Вітольда Дорошевського (SJPD) [95] – результати справжньої ери словників, що настала в Польщі після Другої світової війни, як Стефан Грабець описав цей стан у вступі до SPXVI (стор. V) [96]. Було опубліковано чимало літературних і нелітературних текстів, а також історичних джерел, що донедавна зберігалися в архівах, якщо згадати лише люстрації королівських земель та описи земельних і міських маєтків з різних регіонів країни. Завдяки цим публікаціям дослідники історії мови сьогодні мають дослідницькі можливості, про які їхні попередники сторічної давнини лише мріяли і постулювали, але ставили перед собою завдання і працювали над їх реалізацією.

До відкритих систем відносять також графіку – написання рукописів, першодруків та її розвиток; її дослідженням починає приділятися більше уваги. Ми знову починаємо дивитися на питання адекватності графічного повідомлення фонетичній дійсності: яке фонетичне значення приховано під старими графічними повідомленнями; чи очевидні традиційні вірування з цього приводу? Про ці інтереси свідчить книга «*Dokument pisany w badaniach historyka języka polskiego. Z badań nad grafia i fonetyką historycznej polszczyzny*» (Kuźmicki, Osiewicz 2010) [60], в якій зібрано 17 допитливих доповідей на сесії, організованій 11–12 червня 2007 р. кафедрою історії та прагматики польської

мови Університету Зеленої Гури. та кафедрою історії польської мови Університету Адама Міцкевича в Познані. Можливо, подальше зацікавлення цією галуззю виллється в комплексне дослідження польської палеографії. Кожен видавець давніх текстів часто стикається з палеографічними проблемами, які не завжди легко вирішити [114].

Старопольський словник, перший випуск якого вийшов у 1953 році, а останній номер 76 – у 2002 році, у ньому зібрано близько 30 000 одиниць в одинадцяти томах, записав старопольську лексику періоду цитування та періоду безперервних текстів із джерел до 1500 р. Команда співробітників редакції SStr під керівництвом Вацлава Твардзика розробила дуже необхідний Опис джерел стародавнього Польського словника (Twardzik 2005) [108], а Maciej Eder і W. Twardzik створили також корисні покажчики до Старопольського словника (Eder, Twardzik 2007) [43] – алфавітний покажчик і *tergo* покажчик; ці два пункти фактично складають том XII SStr; продовжується робота над додатком до цього словника. Не чекаючи доповнень, які складуть близько 1000 слів, варто почати комплексно розвивати словниковий запас, що міститься в SStr [114].

Однак нагальною суспільною необхідністю є розробка скороченого старопольського словника, але однаково точного – Малий словник втраченої польської мови (SZag) [71] не замінить його відсутності, тим більше, що він не подає жодної хронології цитованих слів, а все ж хронологія є основним компонентом усієї історії, перш за все втраченої історії, особливо, якщо вона задокументована. Зручний словник давньопольської мови Стефана Речека (SRecz) [89] подає скорочення назв джерел або імен авторів після короткого контексту, що дозволяє орієнтуватися в хронології [114].

Донедавна польська лексика від середини XVI до початку XIX століття була доступна дослідникам лише з безцінного «Словника польської мови» (SL) [61] Лінде. Хоча довгий час був затребуваним, він уже не міг задовольняти дослідників і відповідати вимогам сучасної науки. Тому 1949 року в Інституті літературних досліджень Польської академії наук

розпочалася робота над «Словником польської мови XVI ст.» [96] «Мотивом, який спонукав Інститут до такої тривалої роботи, було переконання, що настав час нових історичних, мовних і стилістичних синтезів; але не вистачало матеріалів, зібраних у сучасний спосіб для нових синтезів, тому що Словник Лінде, незважаючи на численні переваги, уже не був достатнім як колекція історичної лексики, на якій можна було б будувати сучасні знання про історію мови та стилів» [114].

SPXVI мав бути словником польської літературної мови XVI століття: «Словник є передусім тезаурус літературної мови в її різних різновидах». Цінність наведених у словнику джерел для досліджень у галузі історичної стилістики неодноразово підкреслює Марія Рената Майєнова у своєму вступі до SPXVI. Добре, що редакція SPXVI розширила канон джерел за рахунок текстів, які спочатку не включалися, в тому числі нелітературних. Це збагатило словниковий запас зібраних слів. Список джерел, включених до кожного тому, зростає; тоді як у т. I він зайняв три сторінки, у т. XXXIII – 11 сторінок. Завдяки розширенню канону джерел надзвичайно розширилися можливості дослідження. Наприклад, у доданому до джерел невеликому тексті Лукаша Гурницького «Тренодія на смерть дружини» (1587) є рідкісний прикметник *dozorny* «старанний, обережний», цитований раніше SPXVI лише з чотирьох джерел. Проте лексика, взята з джерел поза оригінальним каноном, більше не є статистично розробленою. Наразі видання SPXVI досягло тома XXXIII та досягло слова «питання» [114].

Вивчення історії лексики розкриває джерела номінації та її різноманітні детермінанти, зокрема соціолінгвістичні. Наприклад, переходячи до тематичних груп лексики, перш за все згадуємо «Словник старопольської християнської термінології» Марії Карплюк (Карплюк 2001 [55]); Адже релігія і право – це дві найважливіші сфери життя кожної людської спільноти, навіть найменшої. У словнику М. Карплюк зібрано матеріали для важливої галузі лексики з найдавнішої доби. Цікавою є історія старопольських синонімів *por – ksiądz*, *cyrkiew-bożnica – kościół* та перебіг їхньої семантичної

спеціалізації. Цінний розділ з історії християнської лексики підготував Конрад Гурський у статті *Zagadnienie słownictwa polskiej Reformacji* (Górski 1962 [93]).

Історію **медичної лексики** протягом тривалого періоду часу розвинула Феліція Висоцька у двотомній праці *Polska terminologia lekarski do 1838* (Wysocka 1980–1994 [71]).

Прикладом точного та сучасного соціолінгвістичного аналізу є книга Яна Ожджинського про рафтингову лексику (Ożdżyński 1998 [84]); автор збирав лексику з безлічі нелітературних джерел, до яких дійшов, невтомно їх шукаючи.

Книгу Януша Струтинського під назвою «Польські назви національних птахів» (Strutyński 1972 [100]) можна вважати внеском в історію **лексики щодо племінних тварин, птахів і риб**.

На **тему обробітку землі та управління** господарством чудові матеріали дають Книги про господарство Кресенція з 1549 р., господарство Анзельма Гостомського з 1588 р., а також люстрація королівських земель. Твір воєводи Рави відкриває широку панораму життя і праці на дворянському господарстві та в кріпацькому селі. Лексика щодо реалій сільського життя обширна та багатшарова тематично та історично (Żurowski 1977 [125]; Jaglarz 2003 [49]; Rusinek 2003 [90]; Mentel 2005 [75]).

Історія **торговельної лексики** є предметом численних праць Еви Млинарчик (Młynarczyk 1999, 2002, 2004, 2006 [77, 78, 79, 80]), а її книга на цю тему незабаром буде опублікована (Młynarczyk 2010 [81]).

Цікавим фрагментом історії польської лексики є **лексика, пов'язана зі школою, канцелярією та мистецтвом писати й оформляти документи** (Madejska 2009 [67]). Цікавою частиною історії польської лексики є лексика, пов'язана зі школою, канцелярією, мистецтвом письма та створенням документів (Madejska 2009). Як і лексика, пов'язана із запровадженням християнства, вона також є особливою ілюстрацією зв'язку між культурним розвитком і мовою. Як і той, цей словник є пізнім, і в ньому багато запозичень. Відносно небагато рідних слів є результатом семантичного розвитку, напр.,

rióro, list. Слово list було поширеним у значенні документа, але вийшло з ужитку, замінене документом; у синтаксичних дериватах збереглися лише грамоти безпечної поведінки та вірчі грамоти. Так само з іншого боку: вечеря збереглася лише в терміні «таємна вечеря», окрім його присутності в діалектах. Відстеження таких фактів є захоплюючою дослідницькою діяльністю [114].

Шляхетська садиба була дещо меншою спорудою, ніж замок і палац. У давньопольській дійсності це було своєрідне соціальне, економічне та культуротворче утворення, тому пов'язана з ним лексика створює цікаву панораму (Gołąb 2007 [45]). Ельжбета Сенковська синтетично поглянула на будівлі та інтер'єр садиби (Sękowska 1996 [91]; Kawa 2005[56]).

Історія лексики в галузі ремесел і початків промисловості чекає на дослідження (Zajda 1999b, 2002b, 2010c [115, 116, 118]). Однак для розробки цієї теми потрібні не лише лінгвістичні навички, а й професійні знання в галузі ремесел, технологій тощо. Розробку польської гірничої лексики розробив Станіслав Гайда (Gajda 1976 [44]). Привертає увагу **технічна лексика**: kruszec, łatry, kierad, trakarki, bulgi, trunkować, rostowiska, trybarz, rurmistrz. І подумати тільки, що kierad є елементом великого синонімічного ряду, до якого SPXVI також включає baran, haspel, klopa, koło, kołowrót, wał, wałek, żoraw.

Ми бачимо, наскільки цікаві ці приклади, але ще не згадано описи багатьох інших об'єктів і не торкнулися багатьох інших тем. Ці описи читаються як роман – роман із давнього минулого. Наведені приклади, часом обширні, є, однак, лише невеликою часткою того, що приносять конкретні джерела – також до історії матеріальної культури (Історія культури 1978–1979 [48]).

Багатий словниковий запас живих текстів інвентарів мастків, міст, замків, королівських люстрацій, заповітів відкриває широку панораму колишньої польської дійсності й занурює нас у глибокий образ минулого, який ми знаємо з літературних текстів та підручників історії. Це теж дуже важливий розділ в історії польської мови. Ця лексика була розкрита лише завдяки невтомній

праці видавців. До нього можна дійти, читаючи тексти джерел або користуючись доданими до них покажчиками. Ця (та інша, не згадана, не повідомлена) спеціальна термінологія функціонувала в практичній діяльності людини; важко очікувати її появи в художніх текстах. Багато слів, згаданих у наведених вище описах, неможливо знайти в існуючих словниках. Вони були відкриті і стали доступними для дослідження лише завдяки публікації джерел, які століттями зберігалися в архівах [114].

Слід враховувати специфіку змісту словників: найціннішою завжди є лексика, що зустрічається в живих текстах.

Важливим методологічним постулатом є вивчення зібраної лексики за допомогою теорії поля слів; виявляється функціонування лексем у колективі, конкуренція та суперництво компонентів на лінії центр-периферія, їх відбір: підвищення чи деградація, потім зникнення лексем, потім знову поява лексико-семантичних інновацій, і, як наслідок, зростання або деградація лексем, невпинне прядіння польської «думки» (пряжа «прядіння» SJPD VII: 471[95]). Історичний матеріал, зібраний з численних джерел, які вже є, дозволяє діахронічну польову інтерпретацію; як відомо, деякі люди, слідом за ініціатором теорії поля Йостом Трієром, висловлюють переконання, що теорію поля можна використовувати лише синхронно досліджуючи лексичний матеріал. Між тим, лише діахронічне тлумачення лексики дозволяє проілюструвати її еволюцію протягом століть, причому не лише в польській мові, а й у загальнослов'янському просторі [114].

Матеріалом для такого дослідження є вся польська лексика [114], наприклад, історія слова «więzienie». У старопольському періоді слова заповнювали поле словами: *ciemnica* (25 разів), *kłoda* (35 разів), рідше *jęstwo* (кілька разів), *wieża* (2 рази), *kaźń* (5 разів). Перші два слова становили центр поля, решта функціонували на його периферії. Але *ciemnica* «на праслав'янському з 25 свідоцтв у SStr *тъмъница* засвідчена 21 раз у релігійних текстах, тоді як *kłoda* цитується майже виключно зі світських текстів; *więzienie* SStr, яка поширена й донині, записана в Біблії цариці Софії (1454) лише як

nomen verbale - nomen actionis від дієслова *więzić*. У наступний період розвитку *kłoda*, вживана переважно в нормативно-дидактичних текстах, тобто в загальній мові, еволюціонує до художньої мови, колода набуває значення знаряддя тортур (опускаються інші, менш важливі компоненти поля, цитоване вище з В. Groicki, пов'язане з навколишнім середовищем); *więzienie* та *вежа* висуваються до центру – перші зустрічаються 21 раз у «Порядку судів і справ міських» Б. Гроїцького (1559 р.), *вежа* не зустрічається жодного разу; у великій праці Станіслава Сарницького «Статут і протокол коронних привілеїв» 1594 р. *więzienie* з'являється 41 раз, а *wieża* – 91 раз [117].

Ці захоплюючі факти з історії польської лексики, конкуренції в межах полів та розвитку ієрархії компонентів – їхнього підвищення чи деградації, а отже, і всієї динаміки еволюції лексичного складу розкриває лише діахронне застосування теорії поля: Це дозволяє простежити історію полів і всередині них слів-компонентів структури протягом багатьох століть і показати захоплюючу історію лексики – мовної підсистеми, яка є дзеркальним відображенням життя народу, його культури, і різні контакти із зовнішнім світом. Слова-компоненти полів також показують джерела збагачення лексики протягом століть і вибіркоче освоєння цих джерел; члени поля є, звичайно, результатом диференційованого сприйняття дійсності і по-різному зумовлених номінативних рішень (Zajda 2001b: 11 [117]).

Окремим і широким напрямом дослідження є лексика авторів. Твори Вацлава Потоцького (PotDziela [85]), опубліковані Лешеком Кукульським у трьох томах – найповніше досі видання творів цього надзвичайно плідного творця – дозволять провести нові, повніші дослідження його лексики. Її започаткував, як відомо, О. Брюкнер (Brückner 1900 [26]) і продовжив Здзіслав Штібер (Stieber 1974[99]). Ці роботи стали можливими завдяки словникам мови творців: словнику польської мови Яна Кохановського (SPKoch [59]) та словнику Норвіда, який розробляється (Chojak 1988 [29]). Привертає увагу багатотомне видання про лексику Стефана Жеромського (Handke 2002 [47]),

яке може бути зразком для такого типу досліджень. У цьому типі дослідження особлива увага приділяється художньому аспекту лексики творців.

Незважаючи на наявні широкі можливості, основним завданням залишається подальше розширення дослідницької бази шляхом публікації рукописних текстів, які ще зберігаються в архівах, а потім використання вже опублікованих і перетворення їх на постійну майстерню лексикологічної роботи. Це дозволить познайомитися з описами нових (чи старих) фактів і референтів, «які різновідомі по містах», а відтак помітити нову лексику, уточнити значення вже відомого, до того ж визначити середовищні, соціолінгвістичні умови цієї лексики, її наявність у різних різновидах мови. [114].

Важливим видавничим завданням є перевидання старих словників: Ч. Мончиньські (Maćzyński [74]), Г. Кнапські (Knapski 1621; 1643 [57]), П. Данета-Колі (Daneta-Koli 1743–1745) [32], М. Трока (Troca 1779) [107]; ці збірки лексики повинні бути в майстерні кожного історика мови, не кажучи вже про словники С. Лінде та пізніші; щоразу звертатися до спеціальних наукових бібліотек у пошуках матеріалу було б важко; електронна версія не всіх влаштовує.

Усе сказане досі є свідченням можливостей для історії польської мови сьогодні і ставить завдання на завтра.

Існуючі збірки польської лексики, опубліковані джерела та пропонувані нові видання є не лише основою для синтезу історії цієї мовної підсистеми, а й матеріалом для розробки історичного словника польської мови, більш-менш схожого на словник *Deutsches Wörterbuch* Германа Пауля (Paul 1896 [85]) Такий словник представляв би історію окремих слів протягом століть. Розширеною спробою такого словника може бути Великий етимологічно-історичний словник польської мови Крестини Длугош-Курчабової (Krystynu Długosz-Kurczabowej 2008 [34]). Тут також можна згадати Старопольський глосарій, який є скромнішим за розміром (Decyk-Zięba, Dubisz 2008 [33]). Тому наполеглива праця в обговорюваній галузі відкриває перед дослідниками

перспективи, які є джерелом творчого задоволення та великої суспільної користі.

Інша важлива лексикографічна подія, зокрема вже згаданий SJPXVII/1[55], також відкриває великі дослідницькі можливості в історії польської лексики. Своєрідним вступом до нього став двотомний Словник мови Яна Златоуста Пасека (Jana Chryzostoma Paska SJJChP) [94]. Перший том SJPXVII/1 був опублікований у 1999–2004 у п'яти випусках і зібрані слова від Aaron до ażust. Відтоді весь матеріал цього словника доступний в Інтернеті, що значно розширює дослідницькі можливості в галузі лексикології. Канон джерел значно скорочено з початкової кількості 422 до 276 текстів; вичерпність джерел є основною умовою репрезентативності зібраної лексики. Загалом, однак, було зібрано аж 86 000 ключових слів, що є величезною кількістю. Обмеження канону джерел змусить дослідників шукати самостійно в пропущених та інших невикористаних джерелах. Щоб пом'якшити негативні наслідки обмеження канону, лексичні матеріали додатково вилучаються з опущених джерел. XVII століття та перша половина наступного століття були важливим періодом в еволюції польської лексики: XVII–XVIII століття були основою для створення сучасної польської лексики з усім її словотвірним багатством і великою кількістю запозичених слів.

Очікується, що весь словник складатиметься з понад 20 томів. Словник, про який йдеться, замикає серію історичних словників, яка розпочалася SStp і завершилася SJPD [95]. Останній з історичних словників містить словниковий запас із 120 000 одиниць із джерел середини XVIII століття. У словнику подано точне розташування вилучених лексем. Цікавим лексикографічним рішенням, застосованим у SJPD, є організація матеріалу від цитат із сучасних творів до найдавніших. Як і у випадку з SStp, тут також варто подумати про видання скорочених словників цих багатотомних зібрань [114].

Для лексикологічних досліджень лексики першої половини XIX століття великою підмогою є «Словник мови Адама Міцкевича» (SJAM) [93], який також використовує статистичні методи. Це дозволяє досліджувати художню

мову найбільшого творця польського слова того періоду. Готується словник мови Кіпріяна Каміла Норвіда [88].

Укладені та опубліковані книги про словники Лінде [72], т.зв. віленській [110] і т. зв варшавський [68]. Згадані збірки польської лексики, розроблені в сучасному стилі, є чудовою майстернею для істориків польської мови, які сьогодні займаються цією сферою. У галузі історії польської лексики стоїть завдання підготувати зібрані лексичні матеріали таким чином, щоб отримані дослідження дозволили створити синтез цієї підсистеми. Цей синтез є актуальним науковим і суспільним завданням. Він розкриває справжні пласти польської думки і його еволюцію протягом століть, тобто мінливе і по-різному обумовлене тлумачення світу; загалом це надасть картину історії польської культури, екстерналізовану в лексиці. Адже мова є основним компонентом і носієм культури.

Обговорювані збірники розкривають різноманітні хронологічні та генетичні пласти лексики: рідну лексику, праслов'янську лексику та лексику, яка є вже результатом польської спадщини, а також лексику, запозичену з іноземних мов.

1. 2. Впливи європейської лінгвістики на польське мовознавство

Європейська лінгвістика справила значний вплив на розвиток польського мовознавства. Польські мовознавці, інтегруючи ідеї та методології західноєвропейських науковців, зробили свій унікальний внесок у світову лінгвістику.

Як зауважує Л.І. Даниленко [2], «теоретичним джерелом фундаментальної проблеми взаємозв'язку мови, культури і мислення вважається вчення Вільгельма фон Гумбольдта про дух народу і внутрішню форму мови як вираження індивідуального, самобутнього світосприйняття». «Теоретичне підґрунтя фундаментальної проблеми взаємозв'язку мови, культури і мислення дійсно закладене у вченні Вільгельма фон Гумбольдта.

німецького філософа і лінгвіста, який зробив значний внесок у розвиток лінгвістичної думки, запропонувавши ідеї, які досі впливають на сучасні дослідження. Мовну картину світу В. фон Гумбольдт називав внутрішньою формою мови» [1]. Ідеї фон Гумбольдта «заклали основу для подальших досліджень у лінгвістиці, етнолінгвістиці, когнітивній лінгвістиці та семіотиці. Його концепція взаємозв'язку між мовою, культурою та мисленням була розвинута багатьма іншими вченими, зокрема Едвардом Сепіром, Бенджаміном Уорфом та сучасними когнітивними лінгвістами»

Отже, В. фон Гумбольдт, зосередивши увагу на тому, «що мова і культура нерозривно пов'язані і що для того щоб увійти в інше лінгвокультурне середовище, необхідно не просто вчити іноземну мову, а й культуру, фактично зробив перший крок до соціокультурного підходу до вивчення мов та до міжкультурного навчання» [1].

Ідеї В. Гумбольдта «про вплив мови на свідомість, мислення, світогляд розвивав видатний український учений-мислитель О. Потебня. Він пішов значно далі В. Гумбольдта: розробив теорію внутрішньої форми слова, концепцію ближчого значення слова, пояснив його роль у пізнанні світу людиною, розглянув слово в етнографічному контексті і таким чином заклав основи етнолінгвістики та наукової ідеї національної ментальності». О.О. Потебню по праву називають «предтечею сучасної когнітивної лінгвістики» [9], а його наукову спадщину «теоретичним підґрунтям становлення та розвитку сучасних лінгвістичних концепцій, зокрема когнітивної парадигми» [13].

«Лінгвофілософське вчення В. Гумбольдта та О.О. Потебні у ХХ столітті отримало подальший розвиток передусім у закордонній лінгвістиці» [2]. Так, ідеї В. Гумбольдта і О. Потебні справді вплинули на розвиток лінгвістики в багатьох країнах, зокрема в Польщі. «Польське мовознавство в ХХ столітті активно інтегрувало і розвивало ці концепції, особливо у галузях, що стосуються взаємозв'язку мови, мислення і культури. Як приклад впливу на польських мовознавців можна назвати Антоні Фердинанда Оссендовського

(Ferdynand Antoni Ossendowski) – одного з відомих польських лінгвістів, який займався проблемами етнолінгвістики та лінгвістичної типології». Його роботи були натхненні ідеями Гумбольдта та Потебні, особливо щодо зв'язку між мовою та культурою. Оссендовський досліджував, як мова відображає світосприйняття різних етнічних груп. Єжи Курилович (Jerzy Kuryłowicz): один з найвпливовіших польських мовознавців, який зробив значний внесок у розвиток порівняльно-історичної лінгвістики. Він також цікавився питаннями внутрішньої форми мови, розробленими Гумбольдтом і Потебнею, і їхнім впливом на розвиток мовних структур. Важливе польське коріння лінгвістичного підходу Анни Вежбицької (Anna Wierzbicka), хоча вона більше відома своєю роботою в Австралії. Її концепція природної семантичної метамови (NSM) та дослідження універсальних концептів тісно пов'язана з ідеями Потебні щодо внутрішньої форми мови та її ролі в мисленні [2].

Ідеї Гумбольдта і Потебні допомогли сформувати польське мовознавство, зокрема в аспектах, пов'язаних з культурно-лінгвістичною традицією та аналізом зв'язку між мовою і мисленням. Польські лінгвісти, надихаючись цими ідеями, зробили свій внесок у розуміння того, як мова впливає на культурні та когнітивні процеси [2].

Французький структуралізм. «Видатний швейцарський учений Фердинанд де Соссюр (1857 – 1913) став знаковою фігурою в загальному мовознавстві, бо його творчість на зламі XIX – XX ст. символізує поступовий якісний перехід лінгвістичної науки від порівняльно-історичного методу до глибоко синхронічного розуміння мови як соціального й системного явища. Лінгвістична теорія визнавалася Ф. де Соссюром дедуктивною наукою, яка має загальну вихідну точку зору й спирається на операційну (дихотомійну) методику, що й становить предмет науки про мову. Основним методом аналізу мовного матеріалу і явищ учений обрав, як у свій час В.Гумбольдт, метод антиномій, який ще називають системою дихотомій. Одне з центральних місць у цій системі займає вчення про мову й мовлення, яке значною мірою започаткував В.Гумбольдт, а потім розвивали О.О.Потебня та І.О.Бодуен де

Куртене» [9]. «Соссюрівська концепція знакової природи мови та його диференційний підхід до аналізу мовних одиниць вплинули на розвиток структуралістичних методів у польській лінгвістиці. Ці ідеї стали основою для формування польського структуралізму», який активно розвивався в середині ХХ століття. «Французька школа фонології, яка виросла з ідей Соссюра, зокрема роботи Андре Мартіне, вплинула на дослідження фонологічних систем у польській мові. Польські лінгвісти адаптували ці підходи для вивчення специфіки польської фонетики та фонології» [9].

«Глобальне захоплення мовознавців ідеями структуралізму почало зменшуватися вже на початку 70-х рр. ХХ ст., проте в спадок від майже півстолітнього панування цієї наукової парадигми залишилися системний підхід до аналізу мовного об'єкта та низка нових методів і методик, які й досі ефективно використовуються в різних лінгвістичних дисциплінах. До того ж не можна говорити про занепад структуралістських ідей: у сучасній лінгвістиці наукові парадигми не змінюють одна одну, а існують одночасно, накладаючись одна на одну» [11].

Ідеї В. фон Гумбольдта щодо природи мови та її впливу на людське мислення знайшли своє продовження в роботах представників етнолінгвістичного напрямку (або американського неогумбольдтіанства). Етнолінгвістика, яка виникла в США на початку ХХ ст. у зв'язку з вивченням американськими лінгвістами Едвардом Сепіром (1884–1939) та Бенжаміном Лі Уорфом (1897–1941) мов і культур американських індіанців, зосередила свою увагу на дослідженні мови у її зв'язку з культурою, народною ментальністю, характером, звичаями тощо. Базу етнолінгвістики створила гіпотеза лінгвістичної відносності (гіпотеза Сепіра-Уорфа), згідно з якою, процеси сприйняття та мислення носіїв певної мови зумовлені етноспецифічними особливостями структури останньої, а також стверджується здатність мови впливати на становлення та розвиток логічних і світоглядних категорій [11].

Англо-американська лінгвістика мала значний вплив на розвиток польської лінгвістики, особливо після середини ХХ ст. «Цей вплив охоплює

кілька важливих аспектів. Американська школа структурної лінгвістики, зокрема роботи Леонарда Блумфілда, мала суттєвий вплив на польських лінгвістів. Вони перейняли методи структурного аналізу мови, що дозволило їм систематизувати дослідження і підходи до вивчення різних аспектів польської мови». Ідеї когнітивної лінгвістики, що розвивалися у США в другій половині XX століття, також проникли в польське мовознавство. Польські лінгвісти використовували когнітивні підходи для вивчення концептуальних метафор та ментальних схем у польській мові [113].

«У Східній Славії також почали розвиватися етнолінгвістичні студії, але з американськими їх споріднювала лише назва. Хоча обидві традиції досліджують взаємозв'язок між мовою та культурою, підходи та методи значно відрізнялися. Американські етнолінгвістичні студії часто фокусувалися на антропологічному контексті та прагнули зрозуміти, як мова відображає культурні ідеї та світогляд. У Східній Славії, зокрема в польських дослідженнях, етнолінгвістика була більше спрямована на вивчення народної культури, фольклору та національної ідентичності через мову. Таким чином, хоча обидва напрямки мають спільну мету дослідження зв'язку мови і культури, вони розвивалися незалежно одне від одного, з різними акцентами та методологічними підходами» [2]. Празька лінгвістична школа, заснована такими вченими, як Вілем Матезіус і Роман Якобсон, значно вплинула на розвиток функціональної лінгвістики в Польщі. Польські мовознавці перейняли та розвивали ідеї функціонального підходу до аналізу мовних явищ. Празька школа підкреслювала важливість функцій мовних одиниць у контексті комунікації та функціонування мовної системи. Цей підхід був прийнятий польськими лінгвістами, які почали більше уваги приділяти тому, як мовні елементи виконують свої функції в комунікативному процесі [73].

Завдяки цим впливам, польське мовознавство стало однією з найрозвиненіших національних лінгвістичних шкіл у Центральній та Східній Європі. Польські лінгвісти змогли інтегрувати європейські підходи та методології у власні дослідження, зберігаючи при цьому свою культурну та

мовну унікальність. Це зробило польську лінгвістику важливим учасником глобального наукового діалогу.

2. ПОЛЬСЬКА ЛЕКСИКОГРАФІЯ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ ст.

2.1 Словники сучасної польської мови

Словники сучасної польської мови є важливими інструментами для вивчення та використання мови. Вони охоплюють різні аспекти польської мови, включаючи лексику, граматику, правопис та вимову.

Останні п'ятдесят років ХХ століття та початок ХХІ століття справді стали періодом значного прогресу в лексикографії, що включає не лише зростання кількості словників, але й розвиток методів їх створення та використання. Ось кілька ключових аспектів цього розвитку. Протягом цього періоду спостерігалось значне збільшення кількості нових словників, як загальних, так і спеціалізованих. Це стало можливим завдяки збільшенню доступу до лінгвістичних матеріалів і розвитку академічних досліджень. Введення комп'ютерних технологій суттєво змінило процес створення словників. Автоматизація збору лексичних матеріалів, аналізу текстів і складання словникових статей значно прискорила і спростила цей процес. Використання електронних баз даних і програмного забезпечення дозволило лексикографам швидше та точніше аналізувати великі обсяги текстів. Словники почали більше орієнтуватися на користувача, враховуючи потреби різних груп – від науковців до школярів, що вплинуло на структуру і подання інформації в словниках. Лексикографи почали активно застосовувати корпусну лінгвістику для створення словників. Корпусні дослідження забезпечують емпіричну базу для словникових статей, що дозволяє точніше відобразити сучасний стан мови. Утворюються словники, які охоплюють нові галузі знань та професійні сфери, що відображає розвиток спеціалізованих мовних ресурсів.

2.1.1. Wielki słownik języka polskiego (під ред.П. Жмігородського)

«Великий словник польської мови» [123] є монументальною працею, яка є одним із найважливіших досягнень сучасної польської лексикографії. Головним редактором словника є професор Пьотр Жмігородські (Piotr Żmigrodzki.), а проєкт розпочато у 2007 році в Кракові.

Цей словник створено групою лінгвістів під керівництвом Жмігородського та доступний в електронному вигляді на сайті Інституту польської мови Польської академії наук. «Великий словник польської мови» — це сучасна описова праця, яка фіксує та описує сучасну польську лексику, враховуючи різні різновиди мови та зміни, що відбуваються в польській мові.

Науковий редактор словника П. Жмігородські є директором Інституту польської мови Польської академії наук, віце-головою правління ТМЖР (Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego) та головним редактором журналу «Język Polski». Займається синтаксисом, семантикою, лексикографією польської мови, а також теорією мови та методологією мовних описів. Крім нього, в проєкті беруть участь ще кілька десятків людей, список яких є на сайті словника.

Головна мета словника – якнайповніший опис практично всіх лексичних одиниць польської мови, спираючись, з одного боку, на сучасні матеріальні джерела, а з іншого – використовуючи теоретичні досягнення польського мовознавства в галузі лексикографічний опис, додатково узгоджений з технічними стандартами опису, що діють у світовій лексикографії. Словник має бути:

- в основному синхронний – часовий діапазон передбачався з 1945 року, але через специфіку джерел, як обговорюється нижче, більшість матеріалу походить з останніх десятиліть 20 століття та початку 21 століття;

- в основному описовий – автори не будуть виключати з опису факти, які з будь-якої причини вважаються невірними або не заслуговують на запис у словнику, якщо вони достатньо добре засвідчені в джерелах (вони обмежаться

повідомленням про нормативну неприйнятність зафіксовані факти на основі словника правильної польської мови PWN Великого та стилістичної кваліфікації субстандартних одиниць);

– «академічний» у тому сенсі, що автори намагатимуться максимально врахувати досягнення польського мовознавства 20 ст., особливо в галузі семантичного, флективного та синтаксичного опису лексичних одиниць, але опис спрямований на якомога ширшу група користувачів польської мови;

– електронний, доступний тільки в Інтернеті (основний лексикографічний інформаційний ресурс буде доступний безкоштовно, розширені можливості пошуку можуть бути платними).

Підготовка до видання подібного словника велася в Інституті польської мови Польської академії наук у другій половині 1980-х років; серед інших було організовано всепольську конференцію, видано кілька томів лексикографічних досліджень, почали збирати тексти для майбутнього корпусу. Однак на початку 1990-х проєкт було призупинено через соціально-економічні зміни в Польщі.

З технічних та організаційних причин передбачалося, що в період 2007–2012 рр. буде описано 15 000 лексичних одиниць, відібраних на основі аналізу частотних списків для польської мови, а також «фразеологізми, які вони породжують, і деякі похідні». слова». Цей етап робіт фінансувався Міністерством науки і вищої освіти Республіки Польща як т. зв. проєкт розробки (P 17 004 03). У 2013–2018 роках робота фінансується Загальнодержавною програмою розвитку гуманітарних наук. Протягом цього періоду кількість описаних одиниць (не враховуючи фразеологізмів) має збільшитися до 50 тис., причому буде врахована новітня лексика, відсутня в попередніх словниках [30].

Нововведення (інновації):

– перший загальний словник польської мови, повністю підготовлений з нуля в електронному варіанті та доступний лише як веб-сайт, оснащений широкими можливостями вибіркового пошуку інформації;

– перший загальний словник польської мови, який містить повну флексійну інформацію (флексивні парадигми) для кожного флексійного слова. Введено флексійну інформацію, розроблену авторами Граматичного словника польської мови (Салоні З., Грущинський В., Волінський М. та Волош Р.);

– перший загальний словник, окрім прикладів-цитат, містить також широкий вибір словосполучень;

– перший загальний словник, статті (точніше значення слів) підлягають тематичній класифікації за оригінальною схемою;

– перший загальний словник, що містить етимологічні відомості не лише про запозичені слова, а й про рідні;

– перший словник, автори якого намагалися впорядковано викласти явища регулярної полісемії лексичних одиниць;

– за прикладом британських словників введено додаткове поле «Примітки щодо використання», яке містить додаткову інформацію, пов'язану з даною лексичною одиницею, яка не може бути включена в інші поля;

– словник укладено онлайн через Інтернет. Редактори входять на сервер бази даних словників і заповнюють поля веб-форми, які зберігаються в базі даних і представлені через веб-інтерфейс;

Робота над словником є безперервною, а це означає, що словник регулярно поповнюється та доповнюється новими статтями та значеннями існуючих слів.

2.1.2. Uniwersalny słownik języka polskiego (під ред. С.Дубіша)

Універсальний словник польської мови (далі USJP) [35] – це синхронно-діахронний, одномовний універсальний словник, що характеризується розширеністю й вибірковістю у відборі матеріалу та обмеженим енциклопедизмом у лексикографічному описі. Його головне завдання – зареєструвати та охарактеризувати вибрану лексику сучасної польської мови [35].

Науковий редактор словника Станіслав Дубіш є ординарним професором Варшавського університету, науково-педагогічним співробітником факультету полоністики Варшавського університету, членом, зокрема, Комітету мовознавства Польської академії наук, Товариства польської лінгвістики, Варшавського наукового товариства, Міжнародного комітету славістів, Ради польської мови. У 1996–2002 та 2005 роках був деканом факультету полоністики Варшавського університету. Його наукові зацікавлення зосереджені на проблемах історичного розвитку та стилістичних умов польської мови, загальнопольської лексики, польських діалектів і діалектів, мовно-культурних контактів та польської мови за кордоном.

Виникнення USJP пов'язане з проєктом розробки редакцією Словника польської мови наукового видавництва PWN розширеного та модернізованого тритомного видання «Словника польської мови» за редакцією М. Шимчака. Робота, розпочата на зламі 1994–1995 рр. внаслідок модифікацій лексикографічній майстерні та зміни концепції словника, завершилася прийняттям нової формули словника, що фіксує лексику сучасної польської мови та перше видання словника, яке побачило світ у 2003 р. (авторська робота була завершена на межі 2000 і 2001 рр.).

Конститутивною рисою USJP є прийняття принципу одномовності. Одиниці, зафіксовані в словнику, належать до лексичного ресурсу польської мови і описуються у відношенні до системи польської мови. Умовою реєстрації одиниць іншомовного походження є наявність експонентів їх фонетичної (графічної), граматичної чи культурної адаптації. Словник містить також іншомовні вставки (цитати), які були культурно асимільовані та стабілізовані польськими мовними звичаями. За критерій відбору лексичного матеріалу та ієрархії значень в USJP було прийнято принцип обсягу (ступеня) поширення (основою став Корпус польської мови PWN). Метою редактора словника було представити весь клас лексичного ресурсу сучасної польської мови – USJP зафіксувала лексику, що належить як до спеціального різновиду польської мови, так і до побутової лексики та лексики, спільної для різних

різновидів польської мови, беручи до уваги враховувати спеціальні значення слів і технічну та наукову термінологію. Відповідно до прийнятого принципу вибіркості, словник фіксує не весь сучасний польський мовний фонд, а великий, репрезентативний набір одиниць, що характеризуються високою частотністю вживання та зустрічаються в ширшому мовному обігу.

Одиниці, зафіксовані в USJP, в основному належать до лексичних ресурсів польської мови другої половини XX ст. Однак опис охоплює також окремі історизми, які залишаються в пасивній лексиці, і – як виняток – лексичні архаїзми.

За останні п'ятдесят років USJP є хронологічно другим лексикографічним дослідженням після «Словника польської мови» за редакцією В. Дорошевського, яке зафіксувало таку велику лексику сучасної польської мови, що відповідає нормативним і дидактичним вимогам.

Нововведення у процесі вибору лексичного матеріалу:

- більшою мірою, ніж раніше, враховано слова іноземного походження (USJP є першим словником польської мови, в якому зареєстровані такі одиниці, як *blockers*, *dżihad*, *SMS*, *e-book*);

- більше зафіксовано власних назв, які дотепер з'являлися переважно в енциклопедіях та словниках;

- введені скорочення та короткі шляхи;

- лексичний матеріал зібраний на основі картотеки цитат Наукового видавництва PWN, картотеки Словника польської мови під ред. В. Дорошевського та на Корпусі польської мови PWN.

- матеріал складений пропорційно до запасу базового словника (загального для різних сортів), ретельного (офіційного) та щоденного (загального);

Інновації лексикографічного опису:

- у заголовковій статті можна знайти інформацію, що міститься в словниках іноземних, орфографічних, правильної польської мови;

- слово складається з лексико-фразеологічної та прагматичної частин;

- ключові слова мають більше кваліфікаторів, ніж у порівняних словниках;
- значно обмежено енциклопедизм і сциєнтизм значущих визначень по відношенню до Словника польської мови під редакцією В. Дорошевського;
- у словнику представлені різноманітні і обширні приклади;
- в етимологічній інформації вказано безпосереднє джерело запозичення;
- внесені зміни в таблицях флексійних (наприклад, в області *pluraliów tantum, imiesłowów przeszłych, rzeczowników odsłownych*).

Першим елементом запису, виділеним типографічно жирним шрифтом, є ключове слово. Одразу після нього йде етимологічна інформація. Іншим елементом вхідного артикля є кваліфікуючі ознаки, що з'являються в певному порядку: хронологічний, стилістичний, виразний, професійно-науковий, соціолектно-екологічний, географічний. Специфікатори, що супроводжують терміни та словосполучення, зазвичай розміщують після графічних символів і скорочень. Подальші значення в записі зазвичай розташовані від базових значень до спеціалізованих і застарілих значень. Цей порядок у деяких записах може змінюватися, оскільки іншим критерієм є ступінь їх поширення.

Окремі значення у ключовій статті супроводжуються прикладами, призначеними для демонстрації типових лексичних і синтаксичних зв'язків вступних слів та їх типового стилістичного та значеннєвого контекстів. Серед прикладів можна виділити оригінальні і підготовлені приклади, а також повні і скорочені приклади (у формі словосполучень або лексико-синтаксичних сполучень).

Останні сегменти статті (не всі елементи опису повинні з'являтися в статті) містять інформацію про вимову та написання, а також інформацію про словотворення, флексію та синтаксис. Інформація про вимову та написання, розділена роздільником, індивідуалізована. Флективна та синтаксична інформація в статті запису USJP обмежена. Повну інформацію про флексійні форми окремих вступних слів можна знайти в таблицях флексій, що входять

до вступу до словника - флексійні групи іменників і дієслів, виділені в таблиці, позначаються римськими цифрами, наведеними в статті.

2.1.3 «Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny» Г. Згулкової

Практичний словник сучасної польської мови (далі PSWP) – це найпоширеніший (понад 130 000 слів, зібраних у 50 томах) післявоєнний загальний словник. У ньому надруковано величезний ресурс сучасного словника багатьох різновидів (в тому числі слова і значення логічних, спеціалізованих, термінологічних), іноземних слів і виразів, багатьох похідних від власних імен, (наприклад, назви жителів) [111].

Науковий редактор словника Галина Згулкова (Halina Bułczyńska-Zgółkova) – професор, науково-педагогічний співробітник Інституту польської філології Університету ім. Університет Адама Міцкевича в Познані, керівник кафедри риторики, прагмалінгвістики та журналістики. Член програмної ради конкурсу «Майстер польської мови».

На думку авторів, PSWP «адресована максимально широкому колу адресатів з різним рівнем освіти, які представляють різні професії та інтереси» [121]. Цей одержувач повинен знайти найповнішу інформацію про слово, яке він шукає, надане в найпростіший спосіб (від користувача не очікується певний рівень знань або підготовка до використання словників). Так розуміється назва «практичність» PSWP: «практичний словник [...] це той, який не посилається на інші словники, не передбачає знання інших джерел, [...] не змушує блукати від одного запису до іншого [...]» або, якщо використовувати «розширений список скорочень, символів і позначень», є «енциклопедично повним і універсальним завдяки багатьом типам інформації» [119].

Такими припущеннями автори намагаються підкорити спосіб лексикографічного опису та структуру заголовкової статті. У описі намагається усунути майже всі скорочення та посилання; в повній формі

вказуються кваліфікатори, назви іноземних мов (в етимологічній інформації) та більшість інших граматичних та лексикографічних позначень; відмовляється від непрямих граматичних даних (тож, наприклад, відсутні посилання на флексійні таблиці, які не поміщаються в PSWP). У ключовій статті збирається якомога більше інформації про дане слово так, щоб не потрібно було звертатися до інших ключових слів або до іншого типу словника. Звідси розширена структура пароля, а також навмисна редунація опису, наприклад, шляхом створення для регулярних похідних автономних ключових слів з повною структурою, в яких повторюється більша частина інформації, наданої при базових термінах.

Програмний «практичний сервітут» PSWP домінував над іншими цілями словника; автори (як вони підкреслюють) менше дбали «про вишуканість, наукову та документальну точність» [121]. Тому вони відмовилися від виписки й аналізу текстів, а при складанні сітки записів використали наявні лексикографічні дослідження та матеріали, зібрані під час їх створення. Лексикографічний опис підготовлено також на основі інших словників та лінгвістичної компетенції авторів PSWP.

PSWP викликав багато суперечок у мовних середовищах (особливо в перші роки публікації) через відхилення від лексикографічних стандартів, однак знайшов своїх прихильників серед користувачів та рецензентів.

Новації праці:

– нові елементи в структурі вступного артикля (відсутні в попередніх післявоєнних загальних словниках): окреме місце для слів, похідних від словотвору, тезаурус, антоніми, гіпероніми;

– відмова від стислості, характерної для словникових описів; надання повних кваліфікаторів та більшості інших граматичних і лексикографічних позначень; майже повне усунення записів перехресних посилань з неповною структурою.

Першим елементом кожної статті є вступне слово, виділене жирним шрифтом (у прикладі статті це борода). Після нього, де необхідно, квадратні

дужки містять інформацію про вимову (наприклад, break [brejk]). Крім того, деякі записи містять інформацію про походження цього слова. Зустрічається як зі словотвірними похідними від рідних слів (напр. beard «утворений від бороди»), так і зі словами іншомовного походження (напр. broker «від англ. broker»). Іншим елементом вступної статті є граматична інформація, зміст якої залежить від типу статті; в основному складається з: визначення частини мови, для іменників – роду, для дієслів – виду та відміни, для прикметників і прислівників – відомості про градацію, для всіх відмінюваних слів – виділені форми відмінювання (подаються повністю). У прикладі акта граматична інформація має вигляд: «іменник жіночого роду; D. Brody, C. Mrs. beard, множина MB beard, D. beard.»

Наступним елементом є визначення значення, яке береться в лапки (наприклад, «dolna, najniższa część twarzy»), перед яким, можливо, стоїть повне слово (наприклад, zoologiczny «pęk dłuższej sierści pod pyskiem»). У записах із кількома значеннями наступні визначення вводяться арабськими цифрами. Для кожного значення опис здійснюється за такою схемою: визначення, приклади вживання повного речення, словосполучення та фразеологізми (з визначеннями), прислів'я (також визначені), тезаурус, антоніми (у широкому розумінні). Останні чотири елементи вводяться спеціальними заголовками, а для більшої наочності використовуються також додаткові графічні позначення: наступні групи словосполучень відокремлюються кружками, перед кожною термінологічною сполукою, що потребує визначення, ставиться трикутник, фразеологізмам – ромб, прислів'ям – квадратом. Деякі записи також містять поради щодо правильності (орфографії, пунктуації, граматики тощо).

У кінці вступного артикля подано похідні слова (наприклад, «przymiotnik: brodaty; zob. zdrobnienie: bródka; zob. też: brodacz, brodaczka, brodawnik, bokobrody, podbródek») та слова з верхнім значенням (гіпероніми), до якого відноситься скорочення Por (наприклад, «Por. zarost»).

Ця практика часто використовується як довідник для тих, хто вивчає або викладає польську мову, і є джерелом для вивчення сучасної польської мови.

2.1.4. «Słownik współczesnego języka polskiego» Б. Дуная

Головний редактор словника Богуслав Дунай (Bogusław Dunaj) є професором факультету полоністики Ягеллонського університету в Кракові. Завідувач кафедри історії мови та діалектології (у 1978–2010), член Комітету лінгвістики Польської академії наук, голова Комітету культури мови Комітету лінгвістики Польської академії наук (з 1999 року), член Товариства польської лінгвістики (у 2006–2008 роках президент), Товариства любителів польської мови (голова з 2004 року), Ради польської мови. Його наукові інтереси охоплюють історію польської мови (особливо фонетики та морфології), міської розмовної польської мови, сучасної польської мови (фонетика, морфологія, лексика), лексикографії та діалектології.

Словник сучасної польської мови (далі SWJP) [41] – це загальномовний одномовний словник, який реєструє лексику, що використовується в сучасній польській мові. Він охоплює різні шари лексики: слова, спільні для всіх різновидів польської мови, розмовну та екологічну лексику, а також найпоширеніші фахові слова, тобто ті, з якими непрофесіонал може зустрітися в пресі, науково-популярних текстах і частково у шкільних підручниках. У словнику велику увагу приділено реєстрації нової лексики, яка увійшла до польської мови між 1989 і 1995 роками: новітніх запозичень, семантичних кальок, словотвірних неологізмів, популяризованих розмовних і екологічних слів. Деякі з них перестали використовуватися, наприклад, *komórkowies* ‘telefon komórkowy’, інші все ще широко використовуються, наприклад, *billboard*. У останніх виданнях (див. особливо 2001 рік) словник доповнений новими, найчастіше використовуваними термінами. З огляду на розмір SWJP реєструє найпоширенішу лексику. Рідкісні і застарілі слова і значення, як правило, не використовуються.

SWJP розрахований на широке коло читачів. З цієї причини визначення значень в окремих записах було підготовлено у спосіб, доступний і зрозумілий пересічному користувачеві.

Інновації:

– при підборі лексики використовувалися не лише писемні джерела, а й розмовні: радіо- та телевізійні висловлювання та приклади з повсякденних розмов;

– нововведенням є значно ширше, ніж у попередніх роботах, розуміння омонімії. Окрім традиційно виділених етимологічних омонімів, послідовно виділяють флективні омоніми, що демонструє відмінності в флексійній парадигмі. Омоніми включають, серед іншого: іменники, що розрізняються за родом, іменники двох родів, дієслова, що розрізняються способом утворення видових пар;

– важливим нововведенням є розташування та спосіб побудови фразеологічних звернень. Уперше в словниках польської мови фразеологічні звороти поміщено як самостійні статті в алфавітному порядку статей. Фразеологізм — це згорнутий вигляд різноманітних варіантів тексту, що реалізують одну синтаксичну і семантичну схему;

– паролі із зірочкою також нові. Це сигналізує про те, що певний запис не існує як самостійне слово в польській мові, а є лише компонентом багатослівного запису, наприклад *pantałyku zob. zbić {kogoś} z pantałyku;

– SWJP – це перший загальний словник польської мови, який вводить точне позначення частин мови. Класифікація базується на розподілі Р. Ласковського (R. Laskowskiego) [41], але введено кілька модифікацій;

– у словниках польської мови вперше граматичні характеристики іменників поділяються на п'ять родів;

– вперше виділялися видові пари не лише типу виставляти – виставити, а й писати – написати, читати – прочитати (доконаний вид, створений за допомогою префікса);

– мова визначень загалом спрощена, фрагментовані визначення є більш поширеними, а іноді вводяться визначення, які використовують припущення когнітивного аналізу (див., наприклад, записи *kot*, *pies*).

Записи (як одно-, дво-, так і багатослівні) виділяються жирним шрифтом і розміщуються на передньому рядку. Омонімічні записи супроводжуються цифрами, позначеними жирною римською цифрою. Орфографічний і фонетичний варіанти даного слова з'являються поруч один з одним і розділяються знаком ||, наприклад, «*klaun || kłown || clown*»». Інформація про вимову розміщується після запису в квадратних дужках, наприклад, «*jury [wym. żiri – akcent na ostatniej sylabie]*». Наступна інформація стосується частин мови. Ця інформація надається для всіх записів, які складаються з одного графічного сегмента, а деякі з кількох сегментів, наприклад, «*na oślep przyszł.*», „*na gówni z II przyjm*». (це правило в основному стосується прислівників, прийменників і сполучників). Для багатослівних термінів і фразеологізмів інформація про частини мови не подається. Відмінювані слова мають флексійну інформацію у вступному артиклі. Це: рід іменника або вид дієслова, номер парадигми (що стосується таблиць), а також деякі (неправильні) закінчення та флексійні форми. Іншим елементом вступного артикля є значення чисел (якщо в даній одиниці їх декілька). У нумерації значень використовуються жирні арабські цифри. Кваліфікатори розміщуються перед чи після номера значення. Вони інформують про стилістичну приналежність слова, географічну обмеженість сфери вживання, належність даного слова до місцевої чи спеціальної лексики, низьку частотність даного слова. Словник відмовився від прагматичних і хронологічних кваліфікаторів і переніс цей тип інформації до визначень.

Прямо після визначення наведені приклади використання даного терміну. Серед них є оригінальні приклади та приготовлені приклади. Цитати були поєднані з джерелом лише тоді, коли відповідне слово (або значення) не зустрічалося в попередніх словниках. Наприкінці ключової статті надається інформація про етимологію.

2.2. Загальні словники польської мови

Загальні словники польської мови є кількістю ресурсів для вивчення і розуміння мовної норми, лексики та семантики польської мови. Вони охоплюють словниковий запас, що використовується в стандартній польській мові, і забезпечують багатий матеріал для дослідження сучасної польської лексики та змін у мові. Деякі з основних загальних словників польської мови:

2.2.1. «Słownik języka polskiego» В. Дорошевського

«Словник польської мови» (далі – SJPDoG) [95] має матеріальний характер, цитує оригінальні цитати, вибрані з понад 3000 друкованих джерел – літературних, професійних і пресових (це не завжди перші видання, що викликало критику). Приклади, підібрані викладачами інтуїтивно, були переписані на аркуші паперу. Оскільки виявилось, що цей вибіркового уривок дає достатню ілюстрацію рідкісних і характерних слів, але не документує належним чином вживання звичайних і частих слів, було здійснено додатковий повний уривок кількох джерел. На завершальному етапі редакційної роботи картотека досягла обсягу понад 6 мільйонів карток (за деякими оцінками, 7 мільйонів).

Головний редактор, Вітольд Ян Дорошевський (1899–1976), був видатним лінгвістом і професором Варшавського університету з 1930 року. Його праці мали величезний вплив на розвиток польської лінгвістики, він був автором багатьох ключових публікацій і словників, які зробили значний внесок у дослідження польської граматики та лексикографії.

Попри свою документальність, SJPDoG мав на увазі також і нормативну мету (на чому рішуче наголосив головний редактор). Тому в його добірці не було слів, неприйнятних з точки зору пропагованої на той час «культури польської мови», зокрема: вульгаризми та інші вкрай розмовні слова і вирази.

Самі творці словника розуміли, що наслідків немає, тому частину слів, пропущених з основної послідовності, включили в додаток.

Незважаючи на швидкий темп роботи, лінгвістичний матеріал готували вірогідно, намагаючись глибоко проаналізувати значення слів, що часто призводило до надлишку позамовної, енциклопедичної інформації. У разі регулярних похідних і варіантів використовувалися посилання на основне слово, а лексичні одиниці зі зміненою функцією (наприклад, іменники *chora*) вводилися як т.зв. підпаролі. Фразеологія широкого розуміння також була ретельно описана: фіксовані сполуки були відзначені для окремих значень, а типові зв'язки були показані підбіркою прикладів і часто перераховані окремо. Службові слова: прийменники, сполучники, частки розроблялися дуже ретельно (переважно Я. Токарським). Цікаво, що ці вхідні статті часто критикувалися в пізніших лінгвістичних працях, у яких способи їх вживання аналізуються ще ретельніше.

У польській лексикографії другої половини 20 століття SJPDoг став класичною працею, матеріальною основою для багатьох пізніших словників (також різних типів) і опорним пунктом для незліченних лексикографічних і лінгвістичних праць.

Інновації:

– вперше в історії польської лексикографії основою для укладання словника стала така велика картотека цитат (6–7 млн карток), що надавало працям документального характеру. Упорядкований за алфавітом, він пізніше використовувався в роботі над іншими словниками Редакції словників польської мови PWN. У 1990-х роках цей файл був переданий Wydawnictwo Naukowe PWN (правонаступник Національного наукового видавництва) на факультет полоністики Варшавського університету, де він був упорядкований і доступний;

– SJPDoг представляє послідовну та сучасну концепцію опису флексії Дж. Токарського. Його основою було припущення, що кожна форма кожної лексеми, яка міститься в словнику, повинна бути доступною на основі наданої

в ньому інформації: якщо вона унікальна, її слід наводити поруч із статтею, а якщо регулярна, то слід його можна створити за допомогою таблиць відмінювання та відмінювання, поданих у вступі. Цей амбітний намір було дуже важко здійснити, словникові статті містять багато помилок і неточностей у позначенні флексійних форм. Детальна флексійна інформація не супроводжувалася настільки ж точною синтаксичною інформацією, наприклад, словник не дає прямої інформації про реакцію дієслова, про неї можна здогадатися лише за цитатами, не завжди ефективно;

– у порівнянні з Варшавським словником – найбільшим з попередніх словників польської мови, який також використовувався в роботі над SJPDoG – новий словник демонструє явний прогрес щодо деталізації опису. Причому цитати локалізовані точно до конкретного видання та сторінки, тоді як у Варшавському словнику вони підписані лише аббревіатурою прізвища автора.

Вхідні статті починаються зі вступної фрази, виділеної жирним шрифтом, з абзацним відступом (у прикладі статті:). Перед вхідною фразою може стояти римська цифра, щоб розрізнити «broda омонімічні записи», тобто лексеми, що мають основну форму з однаковою буквеною формою, наприклад, I wić (іменник) і II wić (дієслово). Після вступного слова є попередня інформація, яка іноді включає спрощену вимову (якщо вона не відповідає стандартному прочитанню вступу) та граматичну інформацію: у випадку відмінюваних лексем вона надається імпліцитно, наприклад, для іменників, вказуючи на рід, а для дієслів — вид (аспект). В обговорюваній статті маємо: *ż* (жіночий рід), IV (група відхилення) та форми прикметника: «SMs. brodzie, Im D. Bród» (надання першого є зайвим, оскільки його можна отримати з таблиць). Основна інформація, надана у вступній статті, — це семантичний опис. Вступ broda має три пронумерованих значення, кожне з яких починається рядком і без відступу: 1. «zarost» 2. «część twarzy» 3. «pek sierści lub piór» (визначення цих значень у словнику є, звичайно, довше). В останньому значенні виділено два підзначення, позначені літерами. Окремі одиниці значення ілюструються цитатами, розташованими в хронологічному порядку з найновішими на

початку. Після кожної цитати стисло подається її місце розташування в вихідному тексті (у першому значенні після вихідних цитат зазначаються також типові словосполучення, так звані колокації).

В електронній версії словника на початку статті на полях також є червона позначка – при натисканні на неї відображається виправлення, зазначене в словниковій помилці.

2.2.2. «Słownik języka polskiego» М. Шимчака

«Słownik języka polskiego» [88] під редакцією Мечислава Шимчака (M. Szymczak) – це сучасний словник польської мови, який відображає останні зміни в мові та сучасні мовні тенденції. Він включає в себе як традиційні, так і нові слова та вирази, забезпечуючи повний і актуальний огляд польської мови. Цей словник є важливим інструментом для мовознавців, студентів та всіх, хто вивчає польську мову, оскільки він не лише зберігає мовну спадщину, але й інтегрує новітні мовні явища, відображаючи поточні соціальні та культурні трансформації [101].

Науковий редактор Мечислав Шимчак (1927–1985) був ординарним професором Варшавського університету, керівником кафедри польської мови (після В. Дорошевського), потім директором Інституту польської мови Варшавського університету, а також обіймав ряд інших наукових посад, серед яких: очолював кафедру мовознавства Польської академії наук і головував у мовознавчому комітеті ПАН. Займався діалектологією, термінологією, лексикографією та культурою мови. Він опублікував, серед іншого, монографію назв спорідненості та спорідненості в польській мові, опис доманівського говору Ленчицького повіту (місце його народження) та 8- томний словник цього говору. Він також був науковим редактором двох багатотиражних словників: «Słownika ortograficznego języka polskiego wraz z zasadami pisowni i interpunkcji (1975)», перевиданого до середини 1990-х років, і 3-tomowego «Słownika języka polskiego» (1978–1981), який перевидавався до

початку першого десятиліття 21 ст. Обидва були оновлені на початку 1990-х років, і кожен з них досяг сумарних продажів понад мільйон одиниць [97]

«Словник польської мови» (далі – SJPSzym) планувався як популярне довідкове видання середнього розміру. У пропозиції PWN він мав зайняти місце між 11-томним Словником польської мови за редакцією В. Дорошевського та Малим словником польської мови за редакцією С. Скорупки, Х. Аудерської та З. Лемпільської (1968 р.) [102]. На основі словника Дорошевського його доповнено новими словами з нового каталогу цитат PWN, старіші слова та значення вилучено, оригінальні приклади замінено коротшими, підготовлено, щоб показати синтаксичні та лексичні зв'язки слів, структуру деяких записів. також було спрощено, особливо дуже довгі статті в словнику Дорошевського, що описують службові слова.

Новий словник не був схвально сприйнятий рецензентами. Його критикували, серед іншого: його методологічні передумови, добір статей (надлишок термінів і дефіцит розмовних слів), надмірний енциклопедизм визначень і занадто сильно зрозумілий нормативізм. Оглядаючись назад, можна побачити, що ця критика була здебільшого спричинена несприйняттям (або, можливо, неправильним розумінням) припущень про SJPSzym як про книгу, призначену для масового використання, яка має передусім відповідати очікуванням пересічного читача, і лише в другу чергу – по можливості – мовознавця.

1992 року вийшов невеликий додаток, що містив приблизно 4000 записів, в основному нових слів, а також інших слів, які раніше були навмисно пропущені (було відновлено багато розмовних, загальноживаних, навіть вульгарних слів, а також деякі застарілі та діалектні слова). Додатковий том, підготовлений за консультацією із Зигмунтом Салоні, відійшов від концепції основної частини словника. Попри свій скромний обсяг, він викликав значний інтерес серед лінгвістів; незважаючи на критичні зауваження, в цілому робота була оцінена позитивно [97].

1992 року вийшло нове видання SJPSzym, анонсоване видавництвом як перше, підготовлене без тиску цензури. Визначення були деідеологізовані (наприклад, революція більше не пояснювалася як «вища форма класової боротьби», а слово «поліція» не супроводжувалося коментарем: «у капіталістичних країнах і в міжвоєнній Польщі»), але в основному інших змін не було. введено. Основні томи супроводжувалися доповненням, яке було об'єднано з ними лише у виданні 1995 року.

Перевиданий понад чверть століття, він став найвідомішим і найпоширенішим словником повоєнної польської мови. Про це свідчать обсяги примірників, опитування щодо користування словниками, кількість переглядів його онлайн-версії (бл. 200 тис. на місяць).

SJPSzym був першим післявоєнним словником більшого розміру, розрахованим на масову аудиторію. Деякі з його функцій, які критикували рецензенти, включають: насиченість спеціальними термінами і сильний енциклопедизм у визначеннях не бентежили пересічних користувачів, які звикли користуватися словником як енциклопедією і шукати в словниках найдивніші слова (навіть для кросвордів).

На фоні лексикографічної традиції SJPSzym виділяється новим розумінням польської лексики. До нього входять не тільки рідні та добре засвоєні іншомовні слова, а й відносно нові запозичення, які раніше фіксувалися лише в іншомовних словниках.

Статті починаються зі вступної фрази, виділеної жирним шрифтом (у прикладі статті: broda). У виняткових випадках омонім може стояти перед виразом заголовного слова (наприклад, I bal і II bal)). Видові пари дієслів, що відрізняються суфіксом, об'єднувалися в т. зв подвійні записи (наприклад, *bijać – łujać*). Наступним елементом статті є запис про вимову, якщо це може викликати проблеми для поляків, а наступним елементом є граматична інформація (переважно флексійна інформація), подана курсивом (у прикладі статті: позначення граматичного роду *ż*, IV група відмін і виділені флексійні форми). Граматична інформація була розроблена на основі концепції Яна

Токарського, реалізованої, серед інших, у Словнику польської мови за редакцією Дорошевського. Але для масової аудиторії його було спрощено, що, на жаль, призвело до збіднення інформації (неочікувано, бо в SJPSym надано більше флексійних форм) і до спотворення початкової ідеї.

Основна частина запису - це опис наступних значень, пронумерований і розділений на абзаци. Приклад запису має три значення, а отже, і три визначення, причому перші два проілюстровані прикладами вживання слова. На відміну від словника за редакцією Дорошевського, приклади не цитуються з літератури, а підготовлені на основі цитат. Оскільки жодне із відокремлених значень іменника борода не обмежене стильовим, хронологічним, територіальним, екологічним, професійним тощо, до них не передбачено кваліфікаторів.

Фразеологічні сполуки в SJPSzym були віднесені до значень слів, що складають їх мотивацію. Оскільки чіткий вибір часто буває складним, зв'язок між одним і тим же словом часто пояснюється в словнику кілька разів і порізно (наприклад, *pluć sobie w brodę jest i w haśle broda, i w haśle pluć*).

Останнім елементом багатьох записів є вказівка мови, з якої було запозичене слово. Це не стосується старих, добре засвоєних запозичень або слів праслов'янського походження, тому етимологія не вказується в записі борода (у праслов'янській *borda).

Загалом за структурою статей і визначень SJPSzym суттєво не відрізняється від словника за редакцією Дорошевського. В обох з них існує особлива тенденція до визначення слів з наукової точки зору, тому, наприклад, визначення води в обох словниках починається зі слів: «монооксид водню, безбарвна рідина, без запаху і смаку».

SJPSzym був одним із двох компонентів Комп'ютерного словника польської мови – першого серйозного електронного словника польської мови, як завдяки великому лексичному матеріалу, який містив, так і завдяки використаним програмним рішенням.

2.2.3. «Inny słownik języka polskiego» (під ред. М. Банько)

Головний редактор Мирослав Банько (M. Bańko) – доцент Варшавського університету, науковий і викладацький співробітник факультету польських студій цього університету, директор Інституту польської мови. У 1991-2010 роках він також працював у Науковому видавництві PWN, спочатку як завідувач редакції словників польської мови, а згодом, як головний редактор словників польської мови. Його наукова діяльність охоплює лексикографію та металексикографію, граматичний опис сучасної польської мови, кодифікацію мови, а також фоносемантику та фоностилістику. Він є автором або науковим редактором понад десятка словників різних типів.

«Inny słownik języka polskiego» (ISJP) [17] дотримується традиції британських педагогічних словників (так званих learner's dictionaries), призначених для вивчення англійської мови як іноземної. Подібно до них, він надає детальну граматичну інформацію, а у визначеннях використовує лексику, яка має бути максимально простою. Проте адресована вона переважно носіям польської мови (у деяких з них увага до простоти викладу викликала асоціації з термінами, вживаними в дитячих словниках). У вступі до словника вказується на чотири особливості, які відрізняють використані тут визначення від їхніх традиційних аналогів:

1. **Контекстуальність:** визначена одиниця поміщається в природний контекст речення, що дозволяє висвітлити інформацію про її синтаксичну та лексичну зв'язність. Значення службових слів (сполучників, прийменників, часток, займенників), а також допоміжних дієслів, вигуків і прислів'їв описуються по-різному, використовуючи метамовне визначення. Контекстуальні визначення розрізняються за типом фрейму, в який вони оформлені; однак відмінності між ними не випадкові, а мають істотне, функціональне обґрунтування. Переносне вживання вводиться рамкою на зразок: «Ми говоримо, що...» або «... ми називаємо...». У третій особі «пояснюється, серед іншого: назви видів діяльності та станів, які

засуджуються [...], непристойні чи неприємні [...], соціально, екологічно чи професійно обмежені [...], а також [...] назви, що характеризуються розмовною чи книжковою мовою «Використання множини у визначенні вказує на те, що дана діяльність є природним станом, близьким до повсякденного життя кожної людини (див., для контрасту, початок визначення дієслова *to levitate*: «Якщо людина або річ левітує», тоді...").

2. **Аналітичність:** тут відмовлено від синонімічних визначень, які використовуються в традиційних лексикографічних підходах. Виняток становлять слова, які зустрічаються рідше або позначені і мають точний еквівалент (пор. «Lingwistyka — інше слово *językoznawstwo*»). Слова визначаються на основі більш простих понять, що дозволяє показати їхню структуру та виключити або значно зменшити появу хибних кіл визначення.

3. **Неенциклопедичність:** визначення враховує знання світу пересічного користувача польської мови, протиставляючи його фаховим, енциклопедичним знанням. Ілюстрацією цього припущення є іменник *sztorm*, який в енциклопедіях пояснюється як вид вітру. У свідомості користувачів польської мови, і це також відображено в самій мові, воно функціонує радше як різновид *burzy* (порівняйте: *wiatr wieje, dmie* vs. **sztorm wieje, dmie; *wiatr nadchodzi* vs. *nadchodzi sztorm*).

4. **Ясність і природність:** загальний постулат, який логічно впливає з попередніх і становить їх синтез.

Значну роль у процесі створення ISJP відіграв Корпус польської мови PWN. Визначення, що використовуються в ISJP, базуються або на фактичних контекстах, засвідчених у корпусі, або на їх незначних модифікаціях. Більшість з приблизно 150 000 прикладів, що становлять ілюстративний матеріал для пояснених одиниць, також були взяті з корпусу. Класифікатори частоти використання в ISJP базувалися на реальних даних. Словник допомагає користувачам у виборі варіантів (лексичних і флективних), вказуючи ті, які мають більшу кількість атестатів у корпусі. Джерело цитат не міститься в ISJP, але список вихідних текстів міститься в словнику.

Інновації:

- використання контекстуальних та аналітичних визначень, зведення визначених понять до більш простих термінів;
- прагнення зробити опис більш доступним і створити модель дружнього польського словника – проявляється, зокрема, у побудові визначень і цитуванні повнозначних кваліфікаторів;
- побудова дефініції, ілюстративного матеріалу та ієрархії варіантів на даних польського мовного корпусу;
- введення детальної граматичної інформації, не лише флективної, а й синтаксичної. У цьому плані ISJP є найбагатшим серед загальнопольських словників;
- використання інноваційного алгоритму відмінювання слів, метою якого було поєднання простоти використання з економічністю опису;
- за прикладом навчальних словників Collins, використано табличну структуру статей, з інформацією на полях для кожної лексичної одиниці, включаючи її граматичні особливості, а також деякі лексичні характеристики (наприклад, синоніми).

2.2.4. «Wielki słownik etymologiczno-historyczny języka polskiego»

К. Длугош- Курчабової

Словник [33] містить пояснення приблизно 13 000 слів — як дуже старих слів протоіндоєвропейського походження, наприклад, *być, dać, czas, ojciec, syn, ręka, ziemia*, так і найновіших слів, наприклад, *aborcja, eutanazja, fan, hobby, VIP, weekend*. Таким чином, він показує різні хронологічні пласти польської мови [33].

Кристина Длугош-Курчабова (К. Długosz-Kurczabowa) була видатним польським лінгвістом та фахівцем з історії польської мови та лексикографії. Її робота на факультеті полоністики Варшавського університету охоплювала широкий спектр тем, зокрема етимологію та розвиток словникового запасу.

Вона була відома своїми публікаціями про походження польських слів і зміни, які відбувалися в польській мові протягом століть. Її найбільш впізнаваною роботою є, серед інших, Етимологічний словник польської мови, який представляє історію та розвиток польської лексики, пояснює етимологію слів та зміни, що відбувалися в мові протягом століть.

Обсяг статей початкового рівня дуже різний: від пояснень з кількох речень, наприклад, *academy, anthology, akademia, antologia, bon, cukier, hojny, izba, język, matura, żyletka*, до багатосторінкових досліджень, наприклад, *afery, anioł, baba, biały, broda, czytać, ćma, dal, równy, ryć, rzec, siać, sól, stary, wał, wiara, wina, zima, znać*.

Великий етимологічний та історичний словник польської мови має науково-популярний характер. Метою автора було поширити знання про історію польської мови та тенденції її розвитку, про зв'язки між польською мовою та іншими мовами (що проявляється, зокрема, у великій кількості старих і нових запозичень зі статусом інтернаціоналізми), про походження виділених слів та їхні зв'язки з референтами, про їхні культові та культурні функції. Тому словник містить багато інформації про речі, проблеми та події, які вплинули на долю слів та історію їх значень (наприклад, *hasła chleb, egzamin, gang, getto, jubileusz, łyżka, kaplica, liceum, molestować, ostracyzm, port, promocja, sympozjum, talent, widelec, żyletka*), про мовні табу (див. напр. *gościec w haśle gość, niedźwiedź w haśle miód, żmija w haśle ziemia gościec w haśle gość, niedźwiedź w haśle miód, żmija w haśle ziemia*) [33].

Буває, що зовні не дуже схожі слова мають між собою близький етимологічний (мотиваційний) зв'язок, напр. Трапляється також, що між словами, які здаються схожими, наприклад, *kości i kościół, poczta i poczet, dyszek i dyszeń, pański i paniczny, mgła i mżawka, ujście (rzeki) i ujście (wojska)*, насправді немає генетичного відношення. Цей тип інформації також міститься в словнику.

Предметом аналізу є здебільшого загальні імена, лише винятково з'являються власні імена, наприклад, *Agnieszka (hasło JAGNIĘ), Arktos, Arktyka*,

Artur, Ursus, Ursyn, Ursynów, Urszula, Miodek (hasło MIÓD), Białogard, Starogard, Stargard, Nowogard, Grodziczno, Grodziec, Grodzisk, Grodzisko, Gródek, Ogrodzieniec, Grójec, Grodziec, Ogrójec (hasło GRÓD) [33].

Конструкція вступної статті:

Після вступного слова (написано жирним великим шрифтом, наприклад, BRODA) подано сучасне значення, а потім загальні характеристики: рідне, загальнослов'янське слово, а потім: інші слов'янські відповідники, реконструйована праслов'янська форма, інші мовні відповідники, реконструйована протоіндоєвропейська форма, а в кінці є інформація, що дана коренева морфема (etymon) мала варіанти, які також продовжуються в польській мові.

Далі подано історію слова broda польською мовою, тобто час атестації, напрямки зміни значення, текстову документацію, приклади фразеологізмів і прислів'їв, що містять це слово. У наступних абзацах цієї глави вступної статті показано різні типи дериваційних зв'язків із словотворчими характеристиками, розташуванням, значенням і прикладами вживання похідних слів: *brodaty, brodacieć, zbrodacieć, brodacz; brodawka, brodawica, brodaweczka, brodawczany, brodawczasty, brodawczaty, brodawkaty, brodawkowaty, brodawkowy, brodawnik, brodawnikowy, brodawnikowaty, brodawnica, brodawiec, brodawecznik, brodawkowąż; bródka, bródeczka, brodzina, brodzisko, brodziszczce, brodal, brodafiasz, brodofiasz, brodatjasz, brodgołacz, brodgoł; podbródek, podbródkowy, podbrodny*. Подібну структуру мають наступні підрозділи вступної статті, які містять представлення польських продовжувачів протоіндоєвропейських варіантів автохтонних морфем *bhar-: *bhor-: *bher-: *bhr-. Це – підзапис bór та похідні від нього: а) праслов'янського походження: *borowy, borowica, borowiczka, borowik, borowina* або б) польського походження: *borek, boreczek, borowiec, borowizna, borowisko, borowik, borowicowaty, borowinowy, borowinkowy, borówczany, borówkowy*.

Інновації:

1. Розгалужена гніздова система вхідної статті, використаної тут уперше, дає змогу показати різні типи генетичних (етимологічних) зв'язків між словами. Розрізняють наступні види сполук:

– прямі етимологічні зв'язки, тобто польські слова мають спільну спадщину відповідних праслов'янських та праіндоєвропейських форм, див., наприклад, *hasło BYĆ* та безпосередньо пов'язані з ним, серед іншого: *byt, dobytek, odbył, pobyt, zbyt, bydło, obywatel, bylina, tubylec, bawić, zbawić*; *hasło RYĆ* та пов'язані з ним, серед іншого підзаголовки: *rydel, rylec, ryj, rychły, rwa hasło, rwać, obryw, poryw, rozrywka, urwis, urwisko, rów, ruszać się, ruch, runąć, runo*; *SÓL* та пов'язані, серед іншого, підзаголовки: *stony, solić, solanka, rosół, sól, słodcz, słodki*;

– непрямі етимологічні зв'язки, що є наслідком не лише прямої спадщини, а й запозичення з інших мов слів, що продовжують спільну праформу, порівняти. *hasło gość* і, серед іншого, підзаголовки: *gospoda, gościec oraz gazda, hospicjum, hotel, hostessa*; *hasło rudy* та, серед іншого, підпозиції *rumiany, rusy, rdza, rydz, ryżu oraz erytrocyty, rubin*; *hasło serce*, серед іншого, підзаголовки *serdeczny, osierdzie oraz kordialny, konkordat, kardiolog*;

– дериваційні зв'язки, що виникають між словотвірною основою та похідними словами, наприклад, *hasło pytać* та, серед іншого, підзаголовки *dopytać, napytać, opytać oraz opyt, opytka, popytać oraz popyt, przepytać, rozpytać, spytać, wypytać, zapytać*;

2. Іншим нововведенням є створення етимологічних гнізд із запозичених слів, наприклад, *hasło magister* та, серед іншого, підзаголовки *mistrz oraz mistrzowski, misterny, mistrzyni, złożeniaburmistrz, kuchmistrz, zegarmistrz; majster oraz majsterski, majstrowa, majstrować, metr, metresa, maestro, maestria, miss, mister, magistrant, magisterium, magistrat, magistrala*. Так само запис **wagary**, який включає підзаголовки: *wagować się, wagus oraz waguśnik, wagusiarz, wagusy, wagarowicz, wagant, wagancki, wagabunda*,

wagabundzić, wagabundzki, dywagacja, dywagować, ekstrawagancja, ekstrawagant, ekstrawagancki.

3. Словник також вирізняється великою текстовою документацією (цитати, фразеологізми, прислів'я).

Словник в цілому не є замкнутою системою. Продовження лексикографічного проєкту у подібній конвенції дозволяє актуалізувати словниковий склад мови, включити нові слова та розширити описи вже існуючих, тобто наступні томи також міститимуть записи від A до Ż.

2.2.5. «Etymologiczny słownik języka polskiego» А. Баньковського

«Етимологічний словник польської мови» (далі – ESJP) [18] планувався як чотиритомний, наразі видано два томи. Характеристика роботи міститься в великому, 42-сторінковому, авторському вступі, який був написаний постфактум, після подання статей на літеру Р до видавництва. Він розділений на такі частини: I. Коментарі до словника, II. Про початки польської державної мови і старослов'янські діалекти, III. Звідки береться етимологія і куди вона прямує, IV. Критична самооцінка словника і складається з 18 параграфів: 1. Про зручність словника, 2. Про підбір вступних слів, 3. Про види історико-етимологічних пояснень, 4. Про форми власне і гіпотетичних слів, 5. Про умовність написання старослов'янських форм, позначених хрестиком, 6. Про умовність написання праслов'янських форм, позначених зірочкою, 7. Про авторські нововведення в правилах фонематичних змін, 8. Про авторську концепцію конвербів, 9. Про ознаки ступеня вірогідності етимологічних гіпотез, 10. Про транскрипції, транслітерації та цитування, 11. Про розташування вербальних фактів у часі, 12. Про структуру вступних статей, 13. Про приналежність польської мови до слов'янських мов, 14. Про сім'ю індоєвропейських мов, 15. Про етногенез слов'ян і старослов'янські діалекти, 16. Про генезис і розвиток польської мови, 17. Про давнє походження терміна етимологія та його історію, 18. Про завдання сучасного етимолога.

Анджей Ян Баньковський (A. Bańkowski) (1931–2014) був видатним польським мовознавцем, спеціалістом у галузі етимології та історії польської мови. Як габілітований доктор, він працював доцентом у Вищій педагогічній школі (WSP) у Ченстохові, де займався науково-дослідною та педагогічною діяльністю. Його праці, особливо в галузі етимологічних досліджень, мали значний вплив на польську лінгвістику, розширюючи знання про походження польської лексики та зміни, що відбувалися в її значенні та використанні. Його праці стали джерелом для вивчення еволюції польської мови, зокрема розвитку та адаптації запозичень, а також збереження давніх мовних коренів. Завдяки його дослідженням сучасні мовознавці можуть краще розуміти складний процес формування польської лексики, її зв'язки з іншими мовами та вплив історичних особливостей на мовні зміни.

За кількістю обговорюваних одиниць ESJP є найбільшим етимологічним словником на сьогодні. Він включає як давню, так і сучасну лексику, в тому числі похідні з чіткою словотвірною будовою і значенням. Намір автора полягав у тому, щоб включити деякі спеціальні слова та сучасну розмовну лексику та запозичення. Автор поставив собі за мету подати первісну форму слова, його корінь, відповісти на питання, коли це слово засвідчено в джерелах, коли і звідки воно прийшло в мову (якщо не успадковане). Індоевропейські еквіваленти є корисними, насамперед із германських мов, латинської та грецької, надані у великій кількості статей початкового рівня. Цікаво, що санскритські слова автор цитує значно частіше, ніж латинські та грецькі, рідше — германські, а литовські — дуже часто. Він розповідає про свої правила вибору ключових слів у § 2 Вступу.

Інновації:

– у вступних статтях автор пропагує три свої інновації в галузі «канонічних» правил розвитку деяких старослов'янських фонем:

1) монофтонгізація праслов'янських дифтонгів, що містять довгий голосний, дала інші результати, ніж монофтонгізація дифтонгів, що містять короткий голосний;

2) генезис слов'янського задньоязикового спіранта був різноманітним і зумовленим інакше, ніж це досі вважалося загальноприйнятим;

3) праслов'янські палатальні -*k̑*-, -*g̑*- не в кожній позиції давали спіранти -s-, -z, в деяких позиціях давали велярні -k-, -g- (тому було невиправдано вважати, що старослів'янська мова містила численні запозичення з мов кентумових).

– він поділяє словоформи на:

1) історичні автентичні (підтвержені записами в апелятивному чи ономастичному вживанні);

2) історичні гіпотетичні (не підтвержені записами);

3) доісторичні автентичні (позначені хрестиком як незаписані, але обов'язково є результатом записаних історичних записів), як їхні обов'язкові попередники, так наприклад, *korva* походить із набору: польське *krova*, чеське *kráva*);

4) доісторичні гіпотетичні, тобто реконструкції, позначені зірочкою, дослов'янських форм.

– на відміну від словника Брюкнера, який пояснює багато власних назв, ESJP не включає їх як такі. Проте він цитує ономастичні вживання загальних слів, якщо вони були задокументовані в записах набагато раніше, ніж їх апелятивні вживання.

Стаття-приклад «*broda*» містить відомості про перше засвідчення слова в давньопольській пам'ятці – Гнезненській буллі (1136 р.) – як особового імені. Автор реконструював це слово до його форми до метатези (**borda*) і дав його значення. Повідомивши, що це слово є загальнослов'янським, він навів відповідники в інших індоєвропейських мовах: латиській, латинській та готській (разом із інформацією про граматичний рід), давньоверхньонімецькій, голландській, англійській, валлійській, а також як і інші, в яких слова з'являються як продовження того самого протоіндоєвропейського кореня. Потім він навів реконструйовану протоіндоєвропейську форму та основне дієслово цього слова, підтверджуючи

гіпотезу про те, що існує санскритське дієслово *brhati* зі значенням «oddzielać, odrywać». Вхідна стаття закінчується твердженням, що це слово «потребує подальшого вивчення». В окремих статтях розглядаються споріднені слова *brody: brodacz i brodawka*.

Промоційна діяльність словника супроводжувалася двома рекламними слоганами: «Словник, який говорить вашою мовою» та «Для тих, для кого очевидне неочевидне» .

3. СУЧАСНІ НАПРЯМИ ПОЛЬСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА. МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Нові методи і технології в лінгвістиці значно розширили можливості дослідження та аналізу мови, зробивши процеси більш точними і масштабованими. Завдяки сучасним технологічним досягненням лінгвісти можуть вивчити мовні явища на основі великих обсягів даних та створити інноваційні підходи до аналізу.

Сучасні напрямки польського мовознавства (кінець ХХ – початок ХХІ століття) охоплюють різні аспекти мови та її функціонування, від традиційної лінгвістики до нових міждисциплінарних підходів. Основні напрями включають:

1. Когнітивна лінгвістика

Когнітивна лінгвістика – парадигма лінгвістики, яка передбачає, що мова тісно пов'язана з психічними процесами, пов'язаними зі сприйняттям світу. Когнітивна лінгвістика займається отриманням, збором і використанням інформації; базується на раніше розробленій когнітивній психології [63].

«Польська когнітивна лінгвістика розвинулася під впливом робіт американських дослідників, таких як Джордж Лакофф і Рональд Лангакер. Основна увага тут зосереджена на тому, як мова відображає психічні процеси людини та її досвід. Когнітивна лінгвістика в Польщі охоплює дослідження концептуальних метафор, метонімії, фреймів та категоризації, особливо в контексті польської культури та історії» [4], [7].

Побудова когнітивної граматики вимагала переформулювання багатьох понять. Мова – це «набір [...] засобів, які використовуються для символізації думок і передачі цих символізацій» [50], і ми вивчаючи це, збагачуємо наш репертуар символів, щоб мати можливість передавати свої думки все точніше та все зрозуміліше оточенню. Граматичні правила — це символічні одиниці,

які стають постійними через повторення, а ті, що не вживаються, зникають, як-от *dualis* в польській мові. Повторення також призводить до закріплення нових мовних одиниць, які є, наприклад, сполуками більш дрібних одиниць або раніше виступали як метафори. Граматичні класи визначаються посиленням на семантику, замість структури речень, абстрагованої від значення [52]. Речення – це вираження думки за допомогою слів [103]. Виходячи з цього, щоб побудувати теорію граматики, нам потрібне розуміння – навіть загальне – структури думки, оскільки граматика відображає наш спосіб мислення. Дивлячись на стіл, ми можемо зосередити свою увагу на моніторі комп'ютера, книзі, лампі чи чашці чаю, так само, будуючи речення, ми можемо переключити увагу на інші аспекти описаної ситуації завдяки, наприклад, порядок слів, вибір активного чи пасивного стану дієслова тощо. Ми можемо будувати більш-менш складні системи з окремих елементів, так само, як ми можемо поєднувати прості речення в складні. Ми сприймаємо різні зв'язки між об'єктами або ситуаціями і маємо різні структури, які дозволяють нам лінгвістично виражати зв'язки між поняттями або простими реченнями. Структури впливають на форму мови.

«Когнітивні основи мови та лінгвістики» Ельжбети Табаковської [103] є ключовою книгою з когнітивної лінгвістики в Польщі. Ця книга знайомить читача з основними припущеннями когнітивної лінгвістики, які підкреслюють, що мова нерозривно пов'язана з людським пізнанням, досвідом і культурою обговорює теорію прототипів, концептуальних метафор і роль просторових образів у розумінні мови, показуючи, як мовні категорії відображають процеси. Ельжбети Табаковська у книзі "Когнітивні основи мови і мовознавства" поглиблено досліджує теорію, що лежить в основі когнітивної лінгвістики, вказуючи на зв'язок мови з ментальними образами, досвідом і культурним контекстом. У своїй праці Табаковська також звертається до когнітивної граматики, зокрема до теорії Рональда Ленекера, досліджуючи, як граматичні конструкції передають значення залежно від контексту та суб'єкта. Серед інших важливих тем, які розглядає автор, є

концептуальна метафора, яка показує, як за допомогою метафоричних структур ми сприймаємо абстрактні поняття через фізичний досвід (наприклад, час як рух чи подорож). Такий підхід дозволяє глибше зрозуміти, як мова моделює наші думки, особливо в межах культурних і соціальних. Це інноваційний збірник знань про мову – її структуру, семантику та функції – включений у сучасний дослідницький апарат, а також ґрунтовне представлення методології дослідження самої когнітивної лінгвістики.

2. Етнолінгвістика

Етнолінгвістика (від етно... та лінгвістика) – «галузь мовознавства, яка вивчає мову у її зв'язках з культурою, описує мову як елемент культури; досліджує взаємодію мовних, етнокультурних і етнопсихологічних чинників у функціонуванні та еволюції мови» [3].

«Етнолінгвістика (грец. *ethnos* – народ і *linguistique* < лат. *lingua* – мова) – дисципліна, яка перебуває на межі лінгвістики й етнографії та вивчає стосунки між етносами і мовами; передбачає елементи соціолінгвістики, етнології, паралінгвістики, охоплює сфери етогенезу й етнічної історії, етномовні процеси у внутрішніх і міжмовних контактах, роль мови у формуванні етнічних спільнот, специфіку комунікативної поведінки членів певної національної лінгвокультурної спільноти тощо» [15].

Етнолінгвістика як напрямок лінгвістики вивчає зв'язок між мовою та культурою, досліджуючи, як мовні структури відображають соціальні та культурні реалії певного етносу. Вона стала популярною у другій половині ХХ століття, особливо в країнах Центральної та Східної Європи, включаючи Польщу. Впливом на польську етнолінгвістику став такий відомий дослідник, як Броніслав Малиновський, який підкреслювали, що мова є носієм етнічної ідентичності. У своїх працях, зокрема в «Аргонавтах Західного Тихого океану» [69] та "Магії, науки та релігії" [70], він аналізував, як мовні вирази та ритуали відображають унікальний світогляд та ідентичність народів.

Малиновський вказував на важливість мови не тільки як усі комунікації, але й як ключовий елемент, що формує культурну самосвідомість.

У Польщі етнолінгвістика отримала значний розвиток завдяки праці Єжи Бартмінського, яка створила Люблінську школу етнолінгвістики. Ця школа досліджує концептосферу польської культури через мовні одиниці та вирази, прагнучи зрозуміти, як уявлення про світ, соціальні цінності та норми відображаються в мові. Методологія Бартмінського включає аналіз так званих «етнолексем» – слів і виразів, що є ключовими для певної культури, та їхніх конотацій у мовах. Група люблінських етнолінгвістів (Я. Адамовський, С. Небжеговська-Бартмінська та ін.) аналізує насамперед рідну культуру, зосереджуючи увагу на синхронічному описі традиційних картин світу за джерелами останніх двох століть. Уклали «Słownik stereotypów i symboli ludowych» [21]. Важливим етапом формування слов'янської етнолінгвістичної науки є видання збірки «Etnolingwistyka» [19]. Для етнолінгвістичних студій матеріал картографують: «Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski» [3], [98].

Важливим аспектом етнолінгвістики, за В. Конобродською, є вивчення мови явищ традиційної народної культури, зафіксованої від її носіїв [8]. Загалом у славістиці поширений погляд на те, що етнолінгвістика є окремим напрямком мовознавства, окремою його галуззю [20].

«Słownik stereotypów i symboli ludowych» — це існуюче багатотомне видання, яке створюється під керівництвом Єжи Бартмінського. Цей словник детально описує символіку та культурні стереотипи польської мови та народної культури, відображаючи, як поля сприймають певні поняття через призму традиційного світогляду. «Словник стереотипів і народних символів» є спробою реконструкції традиційного образу світу і людини, створеного методами етнолінгвістики та фольклористики. Цей образ – зафіксований у мові, фольклорі та обрядах – є ключем до пізнання культури, її ставлення до світу та її специфічного менталітету. Це видання є великим ресурсом для дослідників, які вивчають польську культуру, фольклор та мовознавство, після

чого воно систематизує та аналізує багатий матеріал народних уявлень і символів [21].

Лідія Непоп-Айдачич [10] зазначає «Метою проекту зі створення «*Słownik stereotypów i symboli ludowych*» було “на підставі мовних текстів, а також етнографічних записів реконструювати картину світу і людини в народній польській культурі, історичній (тобто даній у записах, переважно з XIX та XX ст.) та сучасній (тобто на підставі здійснюваних авторським колективом спеціальних польових досліджень)». У зв’язку з визначеною таким чином метою праця набула етнолінгвістичного характеру, тому «Є.Бартмінський аналізує існуючі на той час дефініції етнолінгвістики та антропологічної лінгвістики, що вважається синонімічною назвою цієї науки. Автор порівнює етнолінгвістику з т.зв. етнографією мови, визначає їхні спільні та відмінні риси». Є.Бартмінський пише, що «етнолінгвістика прагне до того, аби, виходячи від мови, дійти до людини, до її способу розуміння світу» [21, с. 28]. Учений спирається на польсько-, англо- та російськомовні праці в галузі етнолінгвістики, виділяє основні етнолінгвістичні проблеми, які в них вивчаються, а «також визначає методологічні засади їхнього дослідження, окремо розглядаючи методологію, використовувану в люблінському етнолінгвістичному словнику, в контексті світових етнолінгвістичних робіт». На думку Є. Бартмінського, «етнолінгвістичний словник має бути словником стереотипів, тобто культурно та мовно усталених характеристик предметів, які співвідносяться з назвою» [21, с. 32]. «Розглядаючи питання аналізу значення слів, автор досліджує проблему меж мови і меж лінгвістичного опису, а також поняття мовного стереотипу» [10].

«Етнолінгвістичний підхід у Польщі виявить глибинні семантичні зв’язки між словами та їх культурними значеннями, зокрема через проекти на кшталт «Словник стереотипів і народних символів». Це сприяє збереженню національної культурної спадщини і розумінню, як мова передає унікальну перспективу певної етнічної групи, відображаючи особливості її світогляду, цінностей і традицій. Завдяки етнолінгвістичним дослідженням польські

науковці можуть глибше осмислити культурні конотації, закладені в мовних структурах, і таким чином розкрити глибинні зв'язки між мовою та культурою». «Ці дослідження дозволили визначити, як мовні форми та вирази передають культурні моделі, символи та цінності, що є виробництвами для певного етносу». Такий підхід підкреслює, «що мова не є просто засобом комунікації, а й ключовим елементом, що формує і зберігає національну ідентичність і світогляд народу» [14].

3. Корпусна лінгвістика

Мовні корпуси знайшли широке застосування в сучасній лексикографії. Вони також використовуються як навчальні та тестові набори даних у методах машинного навчання, що використовуються в обробці природної мови [58].

Деякі корпуси іноді називають збалансованими - це означає, що зразки тексту, що входять до корпусу, відбиралися за спеціальним ключем, щоб забезпечити потрібні пропорції між різними стилями або періодами створення текстів. Корпусна лінгвістика базується на комп'ютеризованих корпусах текстів для аналізу мовних явищ. У Польщі створено кілька національних і регіональних корпусів, таких як Національний корпус польської мови (Narodowy Korpus Języka Polskiego [82]).

Мовний корпус – це набір текстів, у якому ми шукаємо типові вживання слів і структур, а також іншу інформацію про їх значення та функції. Без доступу до корпусу сьогодні неможливо проводити лінгвістичні дослідження, писати словники чи підручники з іноземних мов, створювати пошукові системи, що враховують польський різновид, комп'ютерні перекладачі чи інші передові мовні технологічні програми. Корпус має важливе значення для роботи лінгвістів, але він також часто використовується комп'ютерними спеціалістами, істориками, бібліотекарями, дослідниками літератури та культури, а також фахівцями в багатьох інших галузях гуманітарних наук та інформатики.

Англійці, німці, чехи вже мають свій національний корпус. Полякам також потрібен великий, жанрово й тематично збалансований мовний корпус – онлайн-скарбниця польської мови. Національний корпус польської мови є спільною ініціативою Інституту інформатики Польської академії наук (координатор), Інституту польської мови Польської академії наук, наукового видавництва PWN та відділу обчислювальної техніки та Корпусної лінгвістики Університету Лодзі, реалізованого як науково-дослідний проект Міністерства науки та вищої освіти [82].

Разом ці чотири установи створили довідковий корпус польської мови з понад півтора мільярда слів. Пошукові системи корпусу (меню праворуч) дозволяють шукати ресурси НКJP за допомогою розширених інструментів, які враховують флексію польських слів і навіть аналізують структуру польських речень. Список джерел корпусу включає не лише класику польської літератури, а й щоденну та спеціалізовану пресу, записи розмов, ефемери та Інтернет-тексти. Тематична та жанрова різноманітність текстів, увага до репрезентації співрозмовників обох статей, різного віку та з різних регіонів важливі для достовірності корпусу, як і його розмір [82].

Національний корпус польської мови містить інформацію про типові контексти, в яких зустрічаються польські слова, та асоціації, які вони викликають. Крім словесних портретів у корпусі різноманітних жанрів, пропонуються регулярні презентації найпоширеніших слів у польській пресі. Розглянемо, наприклад, рубрикуна «Słowa dnia». Слова дня та тижня – це ті слова, які використовувалися в газетах набагато частіше протягом останнього дня чи тижня, ніж можна було б очікувати, виходячи з частоти порівняльного періоду, виміряного місяцями чи роками. Słowa dnia 2024/10/28: postępowanie w sprawie „fałszywej zbiórki” na rzecz powodzian; kierowcy muszą przygotować się na zmiany w prawie; jechał pod prąd, spowodował kolizję i uciekł; tłum protestujących wybuczał i wygwizdał premiera Węgier Viktora Orbana, który przybył do Tbilisi z oficjalną wizyt; dodatkowe autobusy na cmentarze komunalne [92]. Найпоширеніші прізвища, назви населених пунктів, компаній,

організацій, а також загальні іменники, дієслова та прикметники розповідають про те, хто був героєм дня, що робили політики та чиновники, хто і на чому був спрямований інтерес журналістів і читачів. Слова дня, тижня, місяця чи року регулярно обирають журналісти, лінгвісти та творці в різних країнах. Статистично не завжди вибираються найчастіші слова. Іноді найважливіші слова здаються новими або такими, що запам'ятовуються найкраще [82].

За словами П. Жмігородського найважливішим досягненням польської лінгвістики першого десятиліття цього століття, важливість котрого проявляється саме в тому, що корпус є безцінним джерелом дослідницького матеріалу [124]. На його думку, «необхідно було б розробити певну ідею (організаційну, фінансову) для розвитку Національного корпусу польської мови, як щодо його збагачення новими текстами, так, ймовірно, також щодо вдосконалення механізмів пошуку та інших питань ІТ. Окремим питанням є поширення знань про корпус та його корисність у суспільстві» [124].

Розвиток цифрових технологій дозволив створити великі мовні корпуси, які використовуються для аналізу мовних явищ на основі статистичних даних. Цей напрямок сприяє точнішому розумінню частотності вживання слів і виразів, а також їх контекстуального вжитку.

4. Інтернет-лінгвістика

У контексті розвитку цифрових технологій польська мова зазнала значних змін. Інтернет-лінгвістика досліджує нові форми мовлення, такі як інтернет-меми, блогові та соціальні медіа-дискурси, а також вплив технологій на розвиток мови та нових мовних.

Інтернет-лінгвістика (ang. internet linguistics) – розділ лінгвістики, що займається вивченням мови Інтернету або мовної практики, присутньої в електронних ЗМІ [62].

Розвиток Інтернет-лінгвістики виникає внаслідок необхідності вивчення мови, якою користуються користувачі Інтернету, т. зв кібермова. Предметом

дискусії є його ставлення до більш відомих форм мови: усної мови та традиційної письмової мови [31].

Як зауважує Марта Далгевич [31], варто усвідомлювати, що «незважаючи на зростаючу важливість зображень, мова (у філологічному сенсі) залишається основним способом спілкування в Інтернеті. Найбільш сприятливі для спільноти методи спілкування, такі як чат, Usenet чи електронна пошта, базуються виключно або майже виключно на мові». Отже, що таке мова в Інтернеті, і чи має вона якісь особливості? Інтернет-лінгвістика розвивається все швидше і швидше. Все більше і більше дослідників помічають необхідність вивчати мову, присутню в Інтернеті. Говорять навіть про кібермову. «Багато дискусій точаться навколо визначення її статусу: письмова чи усна? З точки зору матеріалу, який використовується в спілкуванні через Інтернет, ми, безсумнівно, маємо справу з письмовою мовою. Відправнику потрібен інструмент – комп'ютер – щоб зберегти текст, який з'являється одержувачу на екрані монітора у вигляді послідовності літер. З точки зору спілкування, це дезінтегрований акт - фази побудови тексту та отримання відокремлені одна від одної (хоча у випадку онлайн-чатів різниця в часі буде незначною). Суттєва відмінність усної мови від писемної, помітна на рівні всього висловлювання, полягає в тому, що «найтипівішим усним (розмовним) текстом є (...) діалог, а письмовим (або друкованим) текстом є монолог». «Ця відмінність пов'язана з наявністю або відсутністю прямої зустрічі між відправником і одержувачем. Інтернет – хоча він і не дає можливості зустрітися віч-на-віч – є платформою для зустрічей. У висловлюваннях присутній діалог – чергування ролей відправника й одержувача; можна навіть говорити про полілог, де спілкування відбувається між більшою кількістю людей. Спосіб побудови висловлювань свідчить про те, що мова, яка використовується в Інтернеті, пов'язана з мовою усного спілкування.

Сучасне польське мовознавство характеризується розмаїттям напрямків, багато з яких є результатом інтеграції міждисциплінарних підходів. Це дозволяє вченим краще розуміти мову як соціокультурне явище, збагативши

дослідження новими аспектами, такими як вплив технологій, соціальних медіа та глобалізації. Наприклад, мовлення в онлайн-середовищі показує не тільки мовні, але й соціальні, політичні та культурні зміни. Завдяки міждисциплінарним підходам лінгвістики можуть аналізувати, як мова формує і показує ідентичність, стосунки влади та культурні практики, що ведуть до глибшого розуміння сучасного суспільства.

ВИСНОВКИ

Польські словники завжди відігравали важливу роль у збереженні та описі мови, фіксуючи її зміни та еволюцію різну в історичні періоди. Дослідження історії польської лексики в ХХІ столітті пропонують багато можливостей і викликів. Вони потребують сучасних методологій і тісної співпраці між дисциплінами, щоб краще зрозуміти еволюцію польської мови.

У своїй роботі ми здійснили спробу дослідити основні аспекти розвитку польського мовознавства на рубежі ХХ–ХХІ століття, зокрема актуальність складання нових словників. Ці словники мають відображати зміни в мові, культурні та соціальні трансформації, що відбуваються в сучасному суспільстві. Вони є важливим інструментом для мовознавців, викладачів, студентів та всіх, хто вивчає польську мову. Нові словники допомагають зберегти мовну спадщину, а також інтегрувати нові мовні явища, забезпечуючи точне і актуальне відображення мовної реальності.

Однак словники з кінця ХХ століття перестають бути єдиним джерелом аналізу мови. Відбувається розширення лінгвістичних підходів, і з'являються нові напрямки дослідження, які враховують вплив суспільних змін, технологій та міждисциплінарних підходів. Так, сучасне польське мовознавство починає включати такі напрямки, як когнітивна лінгвістика, етнолінгвістика, корпусна лінгвістика та інтернет-лінгвістика та ін. Ці дослідження не тільки доповнюють традиційні підходи до опису мови, але й спрямовані на розуміння того, як польська мова змінюється під впливом різних факторів, зокрема глобалізації та цифровізації. Сучасні дослідження зосереджуються на тому, як ці явища впливають на розвиток польської мови, змінюючи не лише лексику, але й способи комунікації. Глобалізація проти проникнення запозичень з інших мов, особливо англійської, що змінює мовні норми та всі дискусії про збереження мовної ідентичності. Цифровізація, у своєму разі, впливає на формування нових форм мовлення в Інтернеті, таких як жаргони,

меми та скорочені форми слів, які стають важливою частиною сучасної мовної культури.

Для мовознавців залишається ще багато завдань, які потребують уваги та дослідження:

- створення та оновлення історичних словників, розробка нових видань словників, які враховують зміни лексики протягом історії;

- аналіз лексичних змін, відстеження змін у значенні, вживанні та формі слів протягом різних історичних періодів;

- лінгвістичне дослідження на основі корпусу, використання корпусів історичних текстів для аналізу частоти та контексту вживання слів;

- діахронне дослідження, аналіз розвитку словникового запасу в часі.

Цьому сприяють і можливості, які дають сучасні технології та розвиток науки:

- розвиток цифрових технологій: використання таких інструментів, як текстові корпуси, програмне забезпечення для лінгвістичного аналізу та бази даних;

- міждисциплінарний підхід: інтеграція лінгвістики з історією, соціологією, антропологією та іншими науками;

- дослідження впливу іноземних мов: аналіз впливу іноземних мов на словниковий запас польської мови, особливо в контексті глобалізації та міграції.

Загалом дослідження історії польської лексики XXI століття потребують інноваційних підходів і співпраці між різними галузями науки, що дозволяє проводити більш точний і всебічний лінгвістичний аналіз.

Таким чином, польське мовознавство кінця XX – початку XXI століття приділяє значну увагу як традиційним аспектам мови, таким як граматики та лексика, таким і новим явищам, пов'язаним із сучасними викликами і змінами в суспільстві.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Верещагіна Т. О. Рецепція філософії В. фон Гумбольдта в теорії міжкультурного навчання. URL: <https://ap.uu.edu.ua/article/194>. (дата звернення: 09.08.2024).
2. Даниленко Л. І. Лінгвістика ХХ – початку ХХІ ст. у пошуках цілісної теорії взаємозв'язку мови, культури і мислення. URL: <https://www.inmo.org.ua/assets/files/Danylenko.%20Linhvistyka%20XX%20%E2%80%93%20pochatku%20XXI%20st..pdf> (дата звернення: 09.08.2024).
3. Етнолінгвістика. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-18063> (дата звернення: 25.10.2024).
4. Когнітивна лінгвістика. Енциклопедія сучасної України URL: <https://esu.com.ua/article-7457> (дата звернення: 25.10.2024).
5. Когнітивна граматики Р. Лангакера. Електронний ресурс URL: <http://um.co.ua/5/5-6/5-67533.html> (дата звернення: 25.10.2024).
6. Комарицька О.І. Станіслав Дубіш як видатний представник сучасного польського мовознавства. *Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика*. Хмельницький, 2024. Випуск 15. С. 157–162.
7. Колесов В. В. Змістовні форми слова в розумінні О.О. Потебні. *Потебня й актуальні питання мови та культури*: збірник наукових праць. Відп. ред. Франчук В. Ю. Київ: Вид. дім Д. Бураго, 2004. С. 13-24.
8. Конобродська В. Українська етнолінгвістика: на шляху пошуку (Замість передмови). *Етнолінгвістичні студії*: зб. наук. праць за ред. Гриценка П. Ю. Т. 1. Житомир, 2007. С. 7–19.
9. Лучик А. Лінгвістична концепція Ф. де Соссюра. Лекція №8. Національний університет «Києво-Могилянська академія». URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2a7998fb-5a96-4522-9dc2-a3b36b7cf0e3/content> (дата звернення: 09.08.2024).

10. Непоп-Айдачич Л. Польська когнітивна етнолінгвістика: навчальний посібник. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2007. 336 с.
11. Ревуцька С. К., Удовіченко Г. М., Зінченко В. М. Загальне мовознавство: курс лекцій. Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. Кривий Ріг, 2023. 158 с.
12. Торчинська Н. М. Роль польських лінгвістів в історії вивчення української мови. *Слов'янська філологія: історія, сьогодення, перспективи: матеріали міжрегіон. наук.-практ. конф.* Умань: ВПЦ «Візаві», 2016. С. 5–104.
13. Харитоновна Т.А. О.О.Потебня і розвиток когнітивної парадигми в сучасному мовознавстві. *Потебня й актуальні питання мови та культури: збірник наукових праць.* Відп. ред. Франчук В. Ю. Київ: Вид. дім Д. Бураго, 2004. С. 94–97.
14. Хобзей Н. Етнолінгвістика. Енциклопедія Сучасної України. Редкол. Дзюба І. Жуковський А., Железняк М. та ін. НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. URL: <https://esu.com.ua/article-18063> (дата звернення: 27.10.2024).
15. Шарманова Н. М. Етнолінгвістика: навчальний посібник для студентів факультету української філології. За ред. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг: НПП АСТЕРІКС, 2015. 192 с.
16. Bajerowa I. Dwie szkoły językoznawstwa polonistycznego XX w. – konflikty i współpraca. *Annalecta*, 2002. № 1/2. S. 9–20.
17. Bańko M. *Inny słownik języka polskiego*. 2 tomy. Warszawa, 2000.
18. Bańkowski A. *Etymologiczny słownik języka polskiego*. T I-II. Wydawnictwo Naukowe PWN: Warszawa, 2000.
19. Bartmiński J. *Etnolingwistyka*. T. I–XX. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1988–2008.
20. Bartmiński J. *O profilowaniu pojęć w słowniku etnolingwistycznym. Wybór prac*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 1993. S. 7–17.

21. Bartmiński J. Słownik stereotypów i symboli ludowych. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 1996–1999. Tom I–II. UTL: <https://www.umcs.pl/pl/redaktorzy-i-autorzy-hasel,25902.htm>. (дата звернення: 27.10.2024).
22. Baudouin de Courtenay J. О древне-польском языке до XIV. Leipzig, 1870. 183 s.
23. Benni T., Łoś J., Nitsch K., Rozwadowski J., Ułaszyn H. Gramatyka języka polskiego. Kraków, 1923. 604 s.
24. Borawski S. Wprowadzenie do historii języka polskiego. Warszawa, 2000. 279 s.
25. Boryś W. Słownik etymologiczny języka polskiego. Wydawnictwo Literackie: Kraków, 2005. 863 s.
26. Brückner A. Język Wacława Potockiego. Przyczynek do historii języka polskiego. Rozprawy i Sprawozdania Wydziału Filologicznego AU XXXI. Kraków, 1900. S. 275–421.
27. Brückner A. Dzieje języka polskiego. Lwów, 1906. 186 s.
28. Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. Krakowska Spółka Wydawnicza: Kraków, 1927. 805 s.
29. Chojak J., Puzynina J., Teleżyńska E., Wiśniewska E. Słownik języka Cypriana Norwida. *Zeszyt próbny*. Warszawa, 1988. <http://www.slownikjezykanorwida.uw.edu.pl>.
30. Czelakowska A. Wielki słownik języka polskiego PAN jako słownik elektroniczny. *Język Polski*. 2012. Nr 5. S. 336–347.
31. Dalgiewicz M. Język internetu – język w internecie. Portal OPOKA. URL: <https://opoka.org.pl/biblioteka/Z/ZS/dalgiewicz/3internet>. (дата звернення: 29.10.2024).
32. Daneta X. Nowy wielki dykcjonarz to jest mownik francuski, łaciński i polski. T. I–II. Warszawa, 1743–1745.
33. Decyk-Zięba W., Dubisz S. Glosariusz staropolski. Dydaktyczny słownik etymologiczny. Warszawa, 2008. 277 s.
34. Długosz-Kurczabowa K. Wielki słownik etymologiczno-historyczny

języka polskiego. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2020. 884 s.

35. Dubisz S. Uniwersalny słownik języka polskiego. T. 1–IV. Wydawnictwo Naukowe PWN: Warszawa, 2003.

36. Dubisz S. Dzieje języka jako problem badawczy w pracy historyka języka. *Poradnik Językowy*, 2009. № 3. S. 19–34.

37. Dubisz S. Najnowsze dzieje języka polskiego. Rozwój polszczyzny w latach 1918–2018. Elipsa Dom Wydawniczy: Warszawa, 2021. 185 s.

38. Dubisz S. Periodyzacja rozwoju polszczyzny, a w szczególności jej dziejów najnowszych (1939–2019). *Poradnik Językowy*. 2019. № 10. S. 9 – 18.

39. Dubisz S. Rozwój językoznawstwa polonistycznego w minionym stuleciu. *Badania polszczyzny krajowej wspólnoty komunikacyjnej. Poradnik Językowy*. URL: http://www.poradnikjezykowy.uw.edu.pl/wydania/poradnik_jezykowy.794.2022.05.2_-Dubisz.pdf (дата звернення: 25.06.2024).

40. Dubisz S. Teoria lingwistyczna w językoznawstwie stosowanym – na przykładzie glottodydaktyki polonistycznej. *Poradnik Językowy*. 2013. № 1. S. 15 – 23.

41. Dubisz S. Wielki słownik języka polskiego PWN. 5 tomów. Warszawa, 2018.

42. Dunaj B. Słownik współczesnego języka polskiego. Wilga: Warszawa, 1996. 1437 s.

43. Eder M., Twardzik W. Indeksy do Słownika staropolskiego. Kraków, 2007. 304 s.

44. Gajda S. Rozwój polskiej terminologii górniczej. Opole, 1976. 249 s.

45. Gołąb A. Dwór szlachecki w świetle słownictwa (na podstawie «Pana Podstolego» I. Krasickiego). Praca magisterska powstała pod kierunkiem prof. Zajdy A. na Wydziale Polonistyki UJ. Kraków, 2007. S. 75–101.

46. Grzenia J. Komunikacja językowa w Internecie. Wydawnictwo Naukowe PWN: Warszawa, 2006. 216 s.

47. Handke K. Słownictwo pism Stefana Żeromskiego. T. I–VII. Kraków, 2002. S. 301–315.

48. Hensel W. Paz J. Historia kultury 1978–1979: Historia kultury materialnej w Polsce w zarysie. T. I–VI. Wrocław.
49. Jaglarz K. Nazwy czeladzi i oficjalistów dworskich w XVI w. «Zeszyty Naukowe UJ» MCCLXXII. *Prace Językoznawcze*. 2003. Z. 121. S. 49–67.
50. John R. Taylor. Gramatyka kognitywna, przeł. Buchta M. i Wiraszka Ł. Kraków, 2007. S. 36.
51. Kalina A. Historia języka polskiego. Formy gramatyczne języka polskiego do końca XVIII w. Lwów, 1883. 490 s.
52. Kalisz R. Językoznawstwo kognitywne w świetle językoznawstwa funkcjonalnego. Gdańsk: Wydaw. Uniwersytetu Gdańskiego, 2001. 184 s.
53. Karłowicz J. Słownik gwar polskich. Warszawa w 6 t. Wydawnictwa Artystyczne i filmowe, 1989.
54. Karłowicz J., Kryński A., Niedźwiedzki W. Słownik języka polskiego w 8 t. Warszawa 1900–1927.
55. Karpluk M. Słownik języka polskiego XVII i 1. połowy XVIII wieku. T. I. z. 2. Kraków, 1999. 80 s.
56. Kawa A. Słownictwo dotyczące budownictwa, architektury i wyposażenia wnętrz dworów, młynów i folwarków w «Inwentarzach dóbr ziemskich województwa krakowskiego 1576–1700»: praca magisterska, powstała pod kierunkiem prof. A. Zajdy na Wydziale Polonistyki UJ. Kraków, 2005.
57. Knapiusz Gr. Thesaurus polono-latino-graecus. URL: <http://www.leksykografia.uw.edu.pl/slowniki/39/thesaurus-polono-latino-graecus-krakow-1621>. Kraków, 1621.
58. Korpus językoznawstwo. URL: [https://pl.wikipedia.org/wiki/Korpus_\(j%C4%99zykoznawstwo\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Korpus_(j%C4%99zykoznawstwo)). (дата звернення: 29.10.2024).
59. Kucala M. Słownik polszczyzny Jana Kochanowskiego. T. I–V. Kraków: Instytut Języka Polskiego PAN, 1994 – 2012.
60. Kuźmicki M., Osiewicz M. Dokument pisany w badaniach historyka języka polskiego. Z badań nad grafia i fonetyką historycznej polszczyzny. Zielona Góra: Poznań, 2010. 327 s.

61. Linde S. Słownik języka polskiego. T. I–VI. Lwów, 1854–1860.
62. Lingwistyka internetu. Вікіпедія. URL: https://pl.wikipedia.org/wiki/Lingwistyka_internetu. (дата звернення: 29.10.2024).
63. Lingwistyka kognitywna. Wikipedia. URL: https://pl.wikipedia.org/wiki/Lingwistyka_kognitywna (дата звернення: 26.10.2024).
64. Łoś J. Gramatyka polska. Lwów–Warszawa–Kraków, 1922–1927. cz. I – 244 s., cz. II – 36 s., cz. III – 320 s.
65. Łoś J. Przegląd językowych zabytków staropolskich. Kraków, 1915. 567 s.
66. Łoś J., Rozwadowski J., Brückner A., Baudouin de Courtenay J., Benni T. i in. Język polski i jego historia z uwzględnieniem innych języków na ziemiach polskich. t. I–II. Kraków, 1915.
67. Madejska A. Nazwy przyborów do pisania w inwentarzach mieszczan poznańskich z lat 1528-1793 i w historii języka polskiego. *Język Polski* 89. S. 353–362.
68. Majdak M. Słownik warszawski: koncepcja – realizacja – recepcja. Warszawa, 2008. 254 s.
69. Malinowski B. Argonauci zachodniego Pacyfiku. Wydawnictwo: Wydawnictwo Naukowe PWN. 679 s.
70. Malinowski B. Mit, magia, religia. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1990. 698 s.
71. Mały słownik zaginionej polszczyzny. Red. Wysocka F. oprac. Deptuchowa E., Frodyma M., Szelachowska-Winiarzowa M., Wysocka F. Kraków, 2003. Instytut Języka Polskiego PAN: Kraków, 2003. 397 s.
72. Matuszczyk B. Słownik języka polskiego S. B. Lindego. Warsztat leksykografa: Lublin, 2006. 311 s.
73. Mayenowa M. Górny W. Praska szkoła strukturalna w latach 1926-1948: wybór materiałów. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1966. 306 s.
74. Mącz J. Mączyński. Lexicon latino-polonicum. Królewiec, 1564. <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/493839/edition/421766>.

75. Mentel M. Obraz życia wiejskiego w świetle słownictwa «Inwentarzy dóbr ziemskich województwa krakowskiego z lat 1576–1700», praca magisterska, powstała pod kierunkiem prof. A. Zajdy A. na Wydziale Polonistyki UJ.

76. Miodunka W.T. Rozpowszechnianie, zachowywanie i nauczanie języka polskiego w świecie w latach 1918–2018, cz. III: Badania zbiorowości polonijnych ich języka i kultury, bilingwizmu polsko-obcego oraz nauczania polszczyzny w świecie w latach 1970–2018. *Poradnik Językowy*, 2020. № 3. S. 7–33.

77. Młynarczyk E. Gdzie targowano dawniej w Polsce, czyli o staropolskich wyrazach nazywających place, stoiska i pomieszczenia handlowe. *Język Polski*. 1999, S. 54–67.

78. Młynarczyk E. Frymark, targ czy kupia, czyli o staropolskich nazwach umów handlowych. *Studia Linguistica*. Pod red. Bednarczuka L., Mączyńskiego M., Szymańskiego T., 2002. S. 247–259.

79. Młynarczyk E. Nazwy osób handlujących w tekstach XVII-wiecznych statutów cechowych, *Studia Linguistica II*. Pod red. Bednarczuka L. Mączyńskiego M., Szymańskiego T., 2004. S. 307–321.

80. Młynarczyk E. Nazwy spotkań handlowych w XVI i XVII wieku, Koniusz E. Cygan S. Staropolszczyzna piękna i interesująca. *Zbiór studiów*. T. I. Kielce, 2006. S. 247–255.

81. Młynarczyk E. Polskie słownictwo handlowe XVI i XVII wieku. Kraków, 2010. 215 s.

82. Narodowy Korpus Języka Polskiego. URL: <https://nkjp.pl/> (дата звернення: 29.10.2024).

83. Nitsch K. Dialekty języka polskiego. Encyklopedia polska Akademii Umiejętności. t. III. Kraków, 1915. S. 238–343.

84. Ożdżyński J. Konteksty kulturowe słownictwa flisackiego. Kraków, 1998. 418 s.

85. Paul H. Deutsches Wörterbuch. Halle (Saale), 1896. 1169 s.

86. Potocki W. Dzieła, t. I–III, oprac. L. Kukulski. Warszawa, 1987. 702 s., 731 s., 700 s.

87. Puzynina J., Korpysz K. Internetowy słownik języka Cypriana Norwida. URL: <https://www.slownikjezykanorwida.uw.edu.pl/>.
88. Puzynina J. O pracach nad językiem Norwida w Zespole Uniwersytetu Warszawskiego. *Poradnik Językowy*. 1987. Z. 9–10. S. 649–654.
89. Reczek R. Podręczny słownik dawnej polszczyzny. Wrocław–Warszawa–Kraków, 1968. 933 s.
90. Rusinek A. Realia życia wiejskiego w świetle słownictwa «Lustracji województwa rawskiego z 1564 i 1570 r.»: praca magisterska, powstała pod kierunkiem prof. A. Zajdy A. na Wydziale Polonistyki UJ. Kraków, 2003.
91. Sękowska E. Słownictwo związane z dworem i budynkami gospodarczymi na podstawie inwentarzy dóbr ziemskich (XVII w.). *Poradnik Językowy*. 1996. №. 3. S. 13–19.
92. Słowa dnia. Интернет-ресурс. URL: http://slowadnia.clarin-pl.eu/?fbclid=IwY2xjawGNtYNleHRuA2FlbQIxMAABHR4iIFhW_GQUiWnyr7nT1gZ2yUHy_izefk6WPIHscAz7GrG6q8qiecKbQw_aem_eFjRy9GE-6nGV_ah_aXpg#/default/3907. (дата звертання: 29.10.2024).
93. Słownik języka Adama Mickiewicza. T I–XI. Red. Górski K. Hrabec S. Wrocław, 1962–1983.
94. Słownik języka Jana Chryzostoma Paska. T. I–II. Red. Koneczna H., Doroszewski W. Wrocław, 1965–1973.
95. Słownik języka polskiego. Red. Doroszewski W. T. I–XI. Warszawa, 1965–1969.
96. Słownik polszczyzny XVI w. T. I–IV. Red. Mayenowa M.R. Wrocław–Warszawa–Kraków, 1966–2009.
97. Słowniki dawne i współczesne. Електронний ресурс. URL: <http://www.leksykografia.uw.edu.pl/slowniki.html>. (дата звернення: 30.10.2024).
98. Sobierajski Z. Burszty J. Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1978. T.I. s. 5–6.
99. Stieber Z. Uwagi o języku Wacława Potockiego. Stieber Z. Świat językowy Słowian. Warszawa, 1974. S. 327–345.

100. Strutyński J. Polskie nazwy ptaków krajowych. Kraków, 1972. 212 s.
101. Szymczak M. Słownik języka polskiego. T. I–III, Państwowe Wydawnictwo Naukowe: Warszawa, 1978–1981.
102. Szymczak M. O «Słowniku języka polskiego pod redakcją Doroszewskiego W., Skorupki S., Auderskiej H.» Warszawa, 1958–1969. Opuscula Polono-Slavica, Ossolineum, Wrocław 1979. S. 377–382.
103. Tabakowska E. Kognitywne podstawy języka i językoznastwa. Wydawnictwo: «Universitas», 2001. 368 s.
104. Taszycki W. Najdawniejsze polskie imiona osobowe. Polska Akademia Umiejętności. Kraków, 1925. 124 s.
105. Taszycki W. Polskie nazwy osobowe. Gebethner i Wolff. Kraków, 1924. 32 s.
106. Taszycki W. Słownik staropolskich nazw osobowych w 7 t. Wrocław, 1965 – 1987. 580 s.
107. Troc M. Nowy dykcyjonarz to jest mownik polsko-niemiecko-francuski. URL: <http://www.leksykografia.uw.edu.pl/slowniki/38/nowy-dykcyjonarz-to-jest-mownik-polsko-niemiecko-francuski-lipsk-1764>. Lipsk, 1779.
108. Twardzik W., Belcarzowa E., Deptuchowa E., Frodyma M., Kalicka K., Leńczuk M., Szelachowska-Winiarzowa L., Wójcikowa Z. Opis źródeł Słownika staropolskiego. Kraków, 2005.
109. Urbańczyk S. Słownik staropolski. T. I–XI. Kraków, 1953–2002.
110. Walczak B. Słownik wileński na tle dziejów polskiej leksykografii. Poznań, 1991. 174. s.
111. Waszakowa K. O najnowszym słowniku języka polskiego polemicznie. *Poradnik Językowy*. 1995. Nr. 1. S. 27.
112. Wawrzyńczyk J. Mały przewodnik leksykalno-bibliograficzny po współczesnym językoznawstwie ogólnym i polonistycznym. Uniwersytet Warszawski. Warszawa, 1998. 23 s.

113. Witosz B. Badania nad dyskursem we współczesnym językoznawstwie polonystycznym. URL: file:///C:/Users/%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%B3/ (дата звернення: 20.08.2024).

114. Zajda A. Historia języka polskiego dzisiaj. Możliwości, zadania i postulaty w zakresie bagań nadhistorią słownictwa polskiego. Uniwersytet Jagielloński: Kraków, 2010. 28 s.

115. Zajda A. Historia pola wyrazowego instrumentum w języku polskim. Red.: Rusek J., Boryś W., Bednarczuk L. *Dzieje Słowian w świetle leksyki*. Pamięci Profesora Franciszka Sławskiego, 2002. S. 362–373.

116. Zajda A. O kilku staropolskich nazwach rzemieślników i ich historii w języku polskim. Red.: Przybylska R., J. Kaś J., K. Sikora K. *Symbolae grammaticae in honorem Boguslai Dunai*. Kraków, 2010. S. 169–182.

117. Zajda A. Studia z historii polskiego słownictwa prawniczego i frazeologii, Kraków : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2001. 196 s.

118. Zajda A. Z historii polskiego słownictwa rzemieślniczego. Nazwy narzędzi stolarskich w kilku tekstach z okresu od początku XVII do początku XX wieku, «Zeszyty Naukowe UJ» MCCXXVI. *Prace Językoznawcze*. 1999. № 119. S. 153–171.

119. Zgólkowa H. Praktyczność, czyli służebność słownika wobec odbiorcy, *Polszczyzna a/i Polacy u schyłku XX wieku*. Warszawa, 1994. S. 364–365.

120. Zgólkowa H. Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny. t. I–XXXXX. Poznań : Wydawnictwo Kurpisz, 1994–2005.

121. Zgólkowa H. Wprowadzenie. Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny. Poznań, 1994. T. 1. S. 9.

122. Żmigrodzki P. Wielki słownik języka polskiego PAN: geneza, koncepcja, zasady opracowania. Kraków, 2018. URL: <https://rcin.org.pl/dlibra/doccontent?id=68631>. (дата звернення: 28.08.2024).

123. Żmigrodzki P. Wielki słownik języka polskiego PAN. Kraków, 2018. URL: <http://www.wsjp.pl>.

124. Żmigrodzki P. O najważniejszych zadaniach polskiego językoznawstwa w

XXI wieku. *Polonica* XXXIII PL S. 15–23. <https://polonica.ijp.pan.pl/index.php/polonica/article/view/651>. (дата звернення: 28.08.2024).

125. Żurowski A. Nazwy terenów uprawnych w gospodarstwie wiejskim do końca XVI w. «Acta Universitatis Nicolai Copernici». *Filologia Polska*. XII «Nauki Humanistyczno-Społeczne». Z. 80. S. 139–159.